

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**S. Augustinus, Episcopus in Africa Hipponensis, Veritatis
Evangelico-Catholicæ In Potioribus Fidei Controversiis
Testis Et Confessor, Contra Bellarminum Et Alios
Scriptores Papæos, antiquos pariter & ...**

Reiser, Anton

Francofvrti, 1678

Liber Primvs

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72506](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72506)

de occultis, quàm litigare de incertis. *Illum quippè divitem in ardore pœnarum, & illum lib. 8. de Gen. ad lit. cap. 1. pauperem in refrigerio gaudiorum intelligendos esse non dubito. Sed quomodo intelligenda sit illa flamma Inferni, ille sinus Abrahæ, illa divitis lingua, ille digitus pauperis, illa sitis tormenti, illa refrigerii stilla, vix fortasse à mansuetè quærentibus, à contentiosè autem certantibus nunquam invenitur.* Habeat hæc sibi Bellarminus, superciliosè in hisce talibus contra modestiam augustissimi Doctoris definire conatus; qui dum porrò de gravitate pœnarum in Purgatorio agens ad auctoritatem Augustini provocat, scribentis, *graviores fore Ignem Purgatorii, quàm quicquid homo potest in hac Vita pati*; Perperam ad suum in Psal. 37. vel 38. Ignem Purgatorium trahit, quem Augustinus de eo tantum voluit intellectum, quem extincto jam Igne Purgatorii Bellarminiano in die Extremi demum Iudicii probabiliter credidit arsurum, & homines ante possessionem Vitæ & Beatitudinis æternæ à reliquis peccati purgaturum, de quo supra itidem non unâ vice actum. Quæ in ultimis capitibus de Ecclesiæ suffragiis eorumque usu pro defunctis iteratò adnectit Bellarminus, examen ulterius, præter id, quòd supra ex Augustini mente institutum est, non requirunt, adeòq; nobis, sicut supra ex Monasterio, ita nunc ex Purgatorio, post aliquam in eo moram, exire licitum erit, ubi unum adhuc addiderimus de necessitate credendi Purgatorium non adeò rigorosâ testimonium *Volusii*, hæc Evangelicis incautionibus persuadere omni modò conantis: *Purgatorii veritas est Catholica, non tamen explicitè & positivè eam quilibet credere semper tenetur. Excusantur ab hac credulitate (ferè legitime, crudelitate) rudiores, quibus nunquam fortè est proposita. In quorundam etiam Sententiâ illi, qui recentè ex hæresi convertuntur, si suorum adhuc errorum aliquod patiuntur crepusculum* (en, Elegantias Volusianas) *& in reliquis quidem Fidei capitibus palmaris, in quibus plenè informati sunt, tamen Purgatorii veritatem non amplius quidem negare præsumunt, ad sensum tamen positivum illi necdum præbent, interim in corde parati ad illum præbendum, ubi illis sufficienter fuerit propositum. Tales ceu in Fide infirmos, dummodò nulla fraudulencia, serium autem desiderium subsit proficiendi in cognitione hujus veritatis, vix benigna Mater Ecclesia repellat, quemadmodum hæc in re cum Gracis diu condescendit, & cum Hussitis in Concilio Basileensi ratione Calicis.*

Part. 1.
castig.
Cathol
p. 13, & 14.

Quartæ Generalis Controversiæ

DE

ECCLESIA TRIVMPHANTE

LIBRI PRIMI

CAPUT VNDECIMVM & seqq.

DE

Cultu Sanctorum.

Bellarminus hanc Controversiam prolixissimè tractaturus omni jure præmittere & in antecessum explicatius significare debuit, de quibus propriè Sanctis agat, cum hoc Elogium non unis ejusdemque generis & speciei adscribatur, adeòque necessarium omninò fuerit generatim indicare, quinam sint hic ante omnes alios intelligendi, quibus aliquem deberi cultum & venerationem probare voluit; quamvis si integram hujus Controversiæ tractationem à Bellarmino propositam attendamus, ex eâ forsitan non magno cum labore eruere liceat Sanctorum definitionem, quos tanquam cultus certi objectum Lectori commendavit. Videtur eam compendio exhibuisse alter præter Bellarminum Coeli Romanensis Atlas *Baronius*, in suis ad Martyrologium illius Ecclesiæ illustrandum Prolegomenis, hanc significationis apud Antiquos & recentiores diversitatem indicans: *Etsi olim Sanctitatis titulus communior esse videretur, ut non solum, ut hodie, illis tribueretur Christianis, qui vitâ sancti in Cælo regnant cum Christo,*

cap. 7.

Ff 4

sed

in Saule
Ex Rege,
cap. 69.
Pag. 237.

sed & quibuscumque, laudabilioris vitæ fidelibus; datum tamen aliquando homini heretico, nemo jure poterit dicere. Non urgeo contra hæc, quæ nominatim contra ultimum Sannichium, præeunte Theophilo Raynaudo citavit, ex Augustino in primis, qui non modo Hilarium, Diaconum Luciferianum, nominavit Sanctum, ut utrumque respicere & ad Ecclesiam redivisse non constat; sed & frequentissime Sanctitatis titulum honoris ergo impendit, Episcopos Fidei oblatae aut vitatae adloquens, quamdiu eorum causa non erat desperata; neque descriptionem Sancti Baronianam ad hodiernum stylum Curie Romanensis formatam iis gravabo inconvenientiis, quibus idem Professor Lovanienis eam voluit obnoxiam, dum fideles Testamenti Veteris per eam existimavit videri exclusos, eos in Novo etiam Testamento fideles adhuc vivos, qui tamen in Epistolis Pauli sæpius hoc Elogio ornantur, Bartholomæo Lintrensi de hoc veterum Christianorum titulo in Apostolorum Acta Commentariis scribente, *dictos idè Sanctos, quia in Baptismo sanctificati eam sanctitatem retinere se profiteantur, multi etiam per DEI gratiam retineant, aut amissam statim recuperent, & quæ alia ibi prolixius adduntur; hæc, inquam, & similia jam non attendam, hoc solum Lectori Veritatis & orthodoxæ Antiquitatis studioso ad debitam commendans observationem, annon Baronius hæc descriptione suâ apertissime Apostasiam à veteri Ecclesiâ ac usu loquendi primis Christianissimi Seculis recepto in hæc etiam Quæstione fateatur, quem Augustini etiam tempore adhuc observatum fuisse, ex sequenti Ejus testimonio clarius meridiana luce patet, quod in *Vindiciis Anti-Ottonianis* adversario provocanti etiam fuit oppositum, dum Sanctus Pater Apostoli verba, quibus Corinthios per Lavacrum regenerationis dixit sanctificatos, hunc in modum illustravit: *Si sanctificatos dicit Apostolus, dicat & unusquisque fidelium, Sanctus sum. Non est ista superbia elati, sed confessio non ingrati. Si dixeris te sanctum esse ex te, superbus es. Rursus, fidelis in Christo & membrum Christi si te non dixeris esse sanctum, ingratus es. Dic tuo DEO, sanctus sum, quia sanctificasti me, quia accepi, non quia habui; quia Tu dedisti, non quia ego merui. Ex alio etiam latere incipis injuriam facere Domino nostro Iesu Christo. Si enim omnes Christiani & baptizati fideles in illo ipsum induerunt, sicut Apostolus dicit; si membra sunt facti corporis Ejus, & dicunt se, Sanctos non esse, ipsi capiti faciunt injuriam, cujus membra sunt sancta.* Illustre est hoc augustissimi Doctoris testimonium, ex quo satis manifestè constat, Elogium Sanctitatis illo tempore non ad alterum modò post hanc Vitam, sed & ad præsens in hæc Vita sæculum, id est, ad omnes verè fideles pertinuisse, neque ad Sanctos tantum in verâ Fide demortuos, ac cum Christo in statu Beatitudinis æternæ regnantes fuisse restrictum, quanquam de posteriori hoc non una eademque ut cæterorum Patrum, ita Augustini etiam fuerit sententia, quidquid etiam Bellarmino videatur, qui, dum eorum, & Augustini in specie testimonia ad liquidum deducere, adque suas trahere partes omni studio conatur, facit quidem, quod in suis habet viribus, sed, an satis ex asse menti Doctoris augusti & cæterorum Patrum faciat, Lectoris esto judicium, quia nos Evangelici hanc Controversiam contra Doctores Papæos non facimus nostram, in hæc Quæstione à Bellarmini sententiâ non discedentes, non tamen ignari etiam, id quod supra quoque in tractatione Quæstionis de Christi ad Inferos descensu fuit monitum, Montacutum, Scriptorem Angli, aliàs in non paucis Papizantem, ad ea omnia loca, quæ Bellarminus pro se citavit, prolixissime conatum respondere, cætera verò, quæ in contrariam laudavit Sententiam, à responsionibus adversariæ partis vindicare. De ipsâ Sanctorum, quos ad Cultum commendat, canonizatione multa habet præter alios Bellarminus, quæ pleraque in *Vindiciis Anti-Thomisticis* ex Scripitoribus quibusdam recentioribus legi possunt discussa. Ex omnibus id nunc præprimis ad Institutum præsens est notatu dignum, quod hanc Sanctorum Canonizationem, qualis hodie solet observari, nullo Antiquitatis Orthodoxæ, adeoque nec Augustini testimonio munire potuit Bellarminus, quin potius agnoscere debuit, *Sanctos veteres cepisse coli in Ecclesiâ universali, non tam lege aliquâ, quam consuetudine, hæc tamen additâ notatione: Sicut consuetudines aliæ vim habent Legis ex tacito Principis consensu, ita alicujus Sancti cultus ex consuetudine Ecclesiarum generaliter introductus vim habet ex approbatione tacitâ vel expressâ Summi Pontificis, quæ verba postmodum in recognitione librorum ita explicavit: Quod diximus, Sanctos veteres &c. Ita intelligimus, quasi in suâ etiam Provinciâ Sancti illi absque ullo Episcopali Decreto coli cæperint. Scimus enim, semper in Ecclesiâ Catholicâ morem fuisse, ut suo examine & judicio Episcoporum ne Martyres quidem publicè colerentur; sed quod dicitur volumus, est, Sanctos, qui colebantur in certis Provinciis ex decreto particularum**

vid. Sixt.
S. Bibl. S.
lib. 6. An.
not. 345.
conf. Mar.
ref. Dissp.
Tom. II.
pag. 632.

pag. 386.
seqq.

Episco-

Episcoporum, paulatim cepisse coli in aliis (etiam) Provinciis & in ipsâ universali Ecclesiâ, non tam lege aliquâ summi Pontificis, qui solus potest toti Ecclesiæ leges dare, quàm consuetudine ubique receptâ, & ab ipso Pontifice, consensu saltem tacito, adprobata. Addit, Quibus id non placet, proferant certius aliquod fundamentum, unde probetur, Sanctos plures in Ecclesiâ universa recte coli, cum nulla extent summorum Pontificum de eorum canonizatione diplomata, neque ulla historia de ipsorum canonizatione aliquid restentur. Egregiam scilicet recognitionem! Illustre nimirum hoc ipsomet Bellarminus præbet documentum omnimodæ circa Sanctorum Canonizationem incertitudinis, utut eam omni modo tollere, Sanctorumque cultum commendare conatus. Desistitur videlicet certo quodam & infallibili fundamento, cui tutò & sine omni metu contradictionis vel ad minimum dubitationis possit inniti. Pari ferè labyrintho inclusum se fateri cogitur, dum ad locum quendam Augustino adscribi solitum respondere laborat, quo dicitur, *Multorum corpora honorari in terris, quorum anima torqueantur in Gehennâ.* Dicit enim, *locum hunc fortasse Augustini non esse, nusquam enim in Ejus operibus reperiri posse.* Pratercâ intelligi posse de impiis, qui honorantur superbissimis sepulchris, cum tamen anima torqueantur in Gehennâ; vel de corporibus sanctorum non canonizatorum, vel de corporibus fraude aliqua suppositis pro corporibus sanctorum, vel denique de Martyribus Donatistarum, qui ab hereticis honorabantur ut Martyres, cum eorum anima revera torqueantur in Inferno. Ita nimirum agi eos in gyrum oportet, qui, ubi pedem firmiter ponant, non habent. De ipso hoc Augustini testimonio quid habendum, in *Vindiciis Anti-Thomisticis* ex occasione fuit indicatum. In genere, ut & hoc in antecessum liceat præmittere, de Historiis Sanctorum non ita pridem *Ephemerides Gallicanæ* hoc tulerunt iudicium: *Infinitæ ferè profant Sanctorum Vitæ, non verò omnes Veritati sunt consentaneæ.* Surius, Bollandus, Rosweidus, illique omnes, qui eas compilârunt, *majora tantum volumina componere, neque quidquam omittere laborârunt, præter optimarum rerum segregationem veriorumque selectionem; quo factum est, ut inter tot egregia atque illustria quadam quoque occurrant apocrypha.* Confirmârunt cometipso Eruditissimi Cenfores, quod Seculo jam præterito *Ludovicus Vives, Espensæus, Melchior Canus* & alii quidam cordatiores mente apertâ de tot suspectis Sanctorum Legendis gravissimè fuerunt conquesti. Accedit post Baronium ingenua Confessio *Francisci Maria Florentini*, qui nuper modò Verustius sub nomine *Hieronimi Martyrologium*, à *Cassiodoro, Beda, Walfredo* aliisque Scriptoribus Ei tributum, à *Gregorio Magno* descriptum, ab *Adone* laudatum, cum pluribus Notis & prolifixissimis Exercitationibus, *Lucæ* in Patriâ edidit, hæc de re ita scribens: *Sicuti de fabulosis narrationibus magno morum & pictatis detrimento accidit in Italiâ præsertim ut sub Heroum & Equitum nominibus impuri amores artesque indigne, dulci blandiloquentia lenocinio in adolescentum animos instillantur; ita ad inflatos Magnatum aliquorum tumores amplificandos, & quod deterius esset, lucri captandi causâ, utinam non defuerint, qui Sanctos aliquos viros in familias Nobilium fabulis additis adoptaverint, vel ignota omnibus Seculis acta, atque ex proprii cerebri penetrabilibus deprompta vulgaverint, quibus hominum minus aliòquin dignorum commentitias virtutes adornaverint.* Alii præterea sunt, qui ad alicujus Regionis vel Urbis patriæ dignitatem augendam & vetustatem extollendam ignotos & nusquam in Ecclesiâ constitutos Sanctos ambitioni servire cogant, & adornandas Ecclesiarum Origines, primos omnes Episcopos in Apostolorum ævum refundant, ut non parvam posterioribus Seculis nubem Veritati offusam iri non dubitem. Et ut præ cæteris omnibus Martyro- & Hagio-logiis, nominatim *Baronii & Rosweidi*, (Gallicano etiam *Saussay*, ut & Hispano *Salazarii*, cujus ultimi tamen nullam ab Eo mentionem factam miror, ut reliquarum Nationum Indices Martyro- & Hagio-logicos taceam,) suo, quod primùm edidit, majorem conciliet & fide dignam auctoritatem, quæ alia facere potuerunt suspecta, ea à suo abesse gloriatur, scribens: *Non hic memoratur Xnorides, non Sulpitius Severus, à Romano Martyrologio jam expuncti. Non Theodorus, Episcopus Laodicenus; non Paphnutius Ægyptius, quos aliqui ab eodem expungendos opinantur. Non Faustus Rhegiensis, in Martyrologio Galefinitii & Maurolyci adpositus; non Ammonius Origenista, à recentioribus in aliquibus Martyrologiis additus. Non Lucifer Calaritanus, non alius, qui sit ab aliquo tanquam dubie sanctitatis notatus.* Hæc Ille ibi & multò plura huc pertinentia, quæ non parùm confirmant eam per Exempla deductionem, quam post alios amplissimè exhibuit *Voetius* de Sanctis quibusdam Chimæricis, in specie de sanctis non sanctis, de sanctis ex sanctis, de sanctis quasi sanctis, ex Authoribus domesticis agens, in quâ tanta Sanctorum mini-

pag. 187.
seqv.pag. m. 84.
Tom. I.Admon.
X. p. 46.Tom. III.
Dispp. p.
509. seqq.

minimè Sanctorum copia non necessaria, superflua, imò Ecclesiæ non nisi molestissima occurrit, qualem si Augustinus suo tempore, ex illo etiam numero, qui juxta legendas, ut vocant, jam tum vixisse narrantur, audire fuisset coactus, nullum esse debet dubium, quin ægerrimè tulisset, abusum hujus Elogii seriò taxaturus.

Sed hisce breviter præmissis ad rem ipsam nobis est accedendum, id est, ad Controversiam de Cultu Sanctorum, in qua Evangelicos à Doctoribus Papæ dissentire, notius est, quàm ut significatione indigeat; non quidem, quasi omnem Sanctis honorem denegemus, ut communiter per gravem injuriam nobis imputari solet, Experientiâ contrarium testante; sed quia cum honorem & cultum iis non censemus attribuendum, qui in Sacris Scripturis soli DEO adscribitur, omnibusque aliis præter DEUM denegatur. Bellarminus ut ordinem suo more videatur observare, primùm in genere de cultu, postmodùm in specie de Invocatione Sanctorum agit, quibus demùm libro sequenti Quæstionem de reliquiis & Imaginibus eorum, ut & Christi & Crucis Dominicæ subjungit, aliis insuper additis, quæ ad rem præsentem pertinere visa sunt. Nobis & hic vestigia Ejus observare placet, ut ea, quæ autoritatem Augustini vindicandam, respiciunt, eò facilius à Lectore studioso queant inveniri. In explicatione autem Sententiæ, quam dicit Catholicam, rectius, Romano-Papæam, multa proponit observanda, quæ idèò breviter in compendio exhiberi debent, quia Augustini testimonia hinc inde intercedunt. Et primò quidem, adorationem tres complecti actus, nimirum Intellectus, Voluntatis & gestus alicujus exterioris tanquam signi debetæ subjectionis. Secundo, tot esse species adorationis sive cultus, quot sint species excellentiæ, videlicet Divinæ, humanæ, & alicujus inter Divinam & humanam intermediæ, quibus respondeant Latria, cultus civilis, & dulia, hæc tamen ultimâ iterùm divisâ in dulia propriè dictam, omnibus Sanctis communem, & hyperdulia, humanæ Christi naturæ & Beate Virgini Mariæ debitam. Tertio & quarto, has tres adorationis species non esse univocas, sed analogas, & quantum ad actus interiores optimè distingui, non tamen ita faciliè quoad exteriores, Quintò, latriam sumi interdum pro ipso actu, quo Deus colitur, interdum pro habitu, quo ad cultum DEI homo promptus redditur; neque

Enehir. c.
3. & de
Trinit.
lib. 12.
cap. 14.

lib. 10. de
Civ. Dei,
cap. 1.
de V. re-
lig. c. 55.
contra
Fautum,
lib. 20.
cap. 21.

Quæst. 61.
in Gen.

obstare autoritatem Augustini dicentis, DEI cultum consistere in Fide, Spe & Charitate, ubi videatur velle, latriam esse Virtutem generalem ex tribus Virtutibus Theologicis constatam. Sextò, quantum ad nomina, in Ebræâ linguâ nullum esse nomen, quo propriè designetur cultus DEI solius, sed omnia esse communia; in linguâ similiter Latinâ nullum haberi vocabulum, quod solum de cultu DEI dicatur, Augustino id notante, & hinc esse, quod Patres vocabula adorationis & religionis nunc concedant creaturis, nunc negent, prout variè accipiuntur. Sic in specie Augustinum dicere, *religionis cultum nec Angelis, nec sanctis hominibus jam defunctis deberi, sed soli DEO;* & tamen alibi scribere, *Martyrum memorias religiosâ solennitate populum Christianam concelebrare.* In linguâ Græcâ præter vocabulum, *θεοσιβεια*, quæ non propriè cultum DEI designet, quamvis non multum sit in usu, alia quatuor esse, *εὐσεβεια*, quæ Pietatem, *θρησκεια*, quæ religionem, *λατρεία* & *δουλεια*, quæ servitutem significant, sed nullum esse horum, quod non interdum creaturis etiam adtribuatur. Et quamvis ista vocabula non sint Divino cultui propria secundum primam ipsorum institutionem, Scholam tamen Theologorum non sine causa illam de latria & dulia distinctionem excogitasse, ut cum in re invenitur manifesta distinctio inter cultum Dei & Sanctorum, ad vitandam æquivocationem distincta etiam vocabula adhibeantur; & primò quidem, quia Scripturæ sacri vocem latriæ nunquam usurpent, nisi pro cultu solius DEI, in Novo nimirum Testamento, vocem verò duliæ pro omni servitute tam DEI, quam hominum, non obstante Græcâ Veteris Testamenti versione, in qua etsi semel tantum habeatur nomen latriæ pro servitio humano, cum Ebræus ut & Latius vulgatæ Editionis textus vocem habeant communissimam ad servitium quodvis accommodandam. Deinde etiam, quia Patres antiqui nunquam nisi DEO nomen latriæ tribuant, cum tamen Sanctos etiam coli dicant, Augustino locis paulò ante citatis teste; Imò omnes Veteres sanctorum Deorum cultum idèò Idololatriam, non Idoloduliam vocasse, quia videntur, cultum Deo proprium secundum Ecclesiasticum loquendi modum vocari latriam, non dulia, Augustino id alibi etiam observante. Neque obstare, quod Patres rarè nominatim meminerint duliæ; cum enim dicant, Sanctos & Imagines coli debere, sed non latriâ, satis indicare, coli debere aliâ cultus specie, quæ dicatur dulia, auctore Beda & Lombardo cum omni scholâ. Idem quoque Augustinum insinua-

re, loco ante citato, scribentem, *cultum creaturæ debitum ab Apostolo non dici Latrîam sed alio nomine, videlicet duliam.* Cæteris omnibus prætermisissis, quæ Examen ali- quod requirere videntur, id inter has Bellarmini observationes præsertim notari debet, quod de tam insigniter laudatâ inter latrîam & duliam distinctione monuit, de quâ in gratiam eorum, qui hanc distinctionem Augustini autoritate niti existimant, Grotii aliàs non parùm Papizantis Sententiam audire juvat, hunc in modum scriben- tis: *Græcam vocem λατρεία neque sui origine, neque usu eorum, quos optimos Græci Sermo- nis authores habemus, propriam esse Divino Cultui, ab aliis rectè est demonstratum. Quin & Septuaginta, quanquam rarius, aliquot tamen locis, laxius usurpant. Sed plerumque λατρεία ipsis est cultus, qui conspicuus signis DEO exhibetur. Fatendum est, Scriptores Novi Fœderis eam vocem vix usquam usurpare, nisi de cultu, qui vero exhibe- tur DEO, ut plerumque, aut sanè de cultu, qui exhibetur tanquam DEO. Hinc igitur nata est illa Augustino etiam celebrata λατρεία & δολεία distinctio, non quod duliam non ad DEUM quoque pertineret, contrarium enim multa Scripturæ loca evincunt, nec quod pro- prietas vocis λατρεία aliquid haberet peculiare; sed quod usus primùm Iudæorum Hellenista- rum, deindè Christianorum, voci δολεία relicto significatu generali atque communi, λατρεία, nomen Divino cultui adsignasset. Græci veteres pagani θρησκείαν dicebant, quod ipsum, quanquam ut creditur ab orphicis ductum Mysteriis, Apostoli non reformidarunt, adèd verborum incuriosi, dum commodè mentem explicarent. Proximam huic veneratio- nem iidem θρησκείαν vocarunt. Ex Interpretibus Papæis ipse Conzenius ad eundem lo- cum scripsit: DEL unius honorem λατρείαν vocamus, alium verò Sanctis tribui solitum δολείαν, & inter dum ejus partem hyperduliam; non quod non & λατρείαν creaturis dicamus, & δολίαν Deo, sed quod ea sit in Ecclesiâ consuetudo.*

Quia verò hic quam maximè attendi debet Augustini autoritas, cui distinctio hæc adscribi communiter solet, notandum est, Augustinum hæc distinctione uti in de- scriptione cultûs sive honoris in genere, non cultûs in specie religiosi, non quod hic, sed ille has quasi duas species in se contineat, atque ita distinguere cultum sive honorem primæ & secundæ Decalogi tabulæ, & quod præprimis hic observandum est, agere Eum quoad alteram speciem de cultu non mortuis, sed vivis, nimirum Parentibus, Ma- gistratibus, omnibusque in universum Superioribus exhibendo. Ne quid præter mentem Sancti Doctoris Patrisque augustissimi hic videatur dici, opus est verba Ejus huc adscribere, ut Lectori eò accuratius de eâ constet. Ita autem explicat hanc di- stinctionem: *Latrîam nostrî, ubicunque Sanctarum Scripturarum positum est, interpretari sunt Servitutem, sed ea servitus, quæ debetur hominibus, secundum quam præcipit Apo- stolus, servos Domini suis subditos esse debere, alio nomine nuncupari solet Græcè. Latrîa verò secundum consuetudinem, quâ locuti sunt, qui Divina nobis condiderunt Eloquia, aut semper, aut tam frequenter, ut penè semper, ea dicitur servitus, quæ ad colendum pertinet Deum. Proindè sit tantummodo cultus ipse dicatur, non soli Deo deberi videtur; dicimur enim homines etiam colere, quos honorificâ vel recordatione vel præsentia frequen- tamus. Nec solum ea, quibus nos religiosâ humilitate subjicimus, sed quædam etiam, quæ subjecta sunt nobis, coliperhibentur; nam ex hoc verbo agricole & coloni & incole vocan- tur. Et ipsos Deos non ob aliud adpellant Cælicolas, nisi quod Cælum colant, non utique venerando, sed inhabitando, tanquam Cæli quosdam colonos. Hinc & civitates à majo- ribus Civitatibus velut populorum examiniibus conditæ nuncupantur colonie. Ac per hoc cultum quidem non deberi nisi Deo propria quadam verbi hujus notatione verissimum est. Sed quia & aliarum rerum dicitur cultus, idèd Latine uno verbo significari cultus Deo debitus non potest; nam & ipsa religio, quamvis distinctius non quemlibet, sed Dei cultum significare videatur, unde isto nomine interpretati sunt nostrî eam, quæ Græcè θρησκεία dicitur; tamen quia loquendi consuetudine latinâ, non solum imperitorum, verum etiam doctissimorum, & co- gnationibus humanis atque adfinitatibus, & quibusque necessitudinibus dicitur exhibenda religio, non eo vocabulo vitatur ambiguum, cum de cultu Deitatis vertitur quæstio, ut fide- ter dicere valeamus, religionem non esse, nisi cultum DEL, quoniam videtur hoc verbum à significandâ observantiâ propinquitatis humane insolenter auferri. Plura non addo, quæ ibidem in hanc rem sequuntur, neque ea, quæ Ludovicus Vives, præeunte Laurentio Vallâ, in eruditissimis ad hos Augustini libros Commentariis de distinctione hæc ob- servavit, cum alibi etiam legantur, exque citatis sufficienter pateat, Augustino circa ejus explicationem nihil de eo cultu Sanctorum jam demortuorum venisse in mentem, qui hic quam maximè venit attendendus. Clarius autem de hoc scripsit, ipso id*

Ephes. 6.

ad Matth.

4 vers. 10.

conf. E. 3

rasm.

Schmidt,

ibid. vid.

etiâ Voff.

Theol.

Theol.

p. 156. ad

de Cham.

Panstr.

Tom. II.

lib. 19.

cap. 8.

vid. D.

Dannh.

Hodos p.

333. Edit.

pr. conf.

Krom.

Theol. po.

sit. p. 733.

lib. 10. de

Civ. Dei,

cap. 1.

agno-

de Verâ
relig. cap.
ult.

lib. 20.
contra
Faust.
cap. 21.

pag. 394
& 395.

Pfal. 98.
vel 99.

agnoscente Bellarmino: *Non sit nobis religio cultus hominum mortuorum, quia si p̄i vixerunt, non sic habentur, ut tales quarant honores, sed illum à nobis coli volunt, quo illuminante letantur, meriti sui nos esse confortes. Honorandi ergo sunt propter imitationem, non adorandi propter religionem. Si autem malè vixerunt, ubicunque sint, non sunt colendi.* Quibus contraria non sunt, quæ alibi idem Sanctus Pater de hoc Cultu monuit: *Populus Christianus memorias Martyrum religiosâ Solemnitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & ut meritis Eorum confocietur, atque orationibus adjuvetur; ita tamen, ut nulli Martyrum, sed ipsi Deo martyrum, quamvis in memorias Martyrum, constituamus Altaria.* Et post aliqua: *Colimus Martyres eo cultu dilectionis & societatis, quo & in hac vitâ Sancti homines Dei coluntur, quorum cor ad talem pro Evangelicâ veritate passionem esse scimus paratum. Sed illos tantò devotius, quanto securius post incerta omnia superata, quanto etiam fidentiore laude predicamus jam in vitâ feliciorē victores, quam in istâ adhuc usque pugnantēs. At illo cultu, quæ latræ Græcè dicitur, Latine uno verbo dici non potest, cum sit quadam propriè Divinitati debita Servitius, nec colimus, nec colendum docemus, nisi unum Deum.* Ultima hæc duo loca etsi Bellarminus inter se pugnantia existimet, ita quidem, ut in eis Doctor augustus cum aliis Patribus vocabula adorationis, (cultus forsitan dicere voluit) & religionis nunc concedat Sanctis, nunc neget, prout variè accipiantur; nemo tamen eorum ritè attendens sensum non videt, unum atque idem in utriusque contineri, & utrobique religiosum adorationis cultum soli DEO attribui, Sanctis sive vivis sive demortuis cultu dilectionis & sanctæ Societatis, honorificæ vel recordationis vel presentie relicto, quem Evangelicos etiam duce Scripturâ iis exhibere, testimonio Volusi in Vindiciis Anti-Thomisticis probatum est. Reliqua, quæ tam in laudatis Augustini verbis, quam in citatis Bellarmini observationibus notari merentur, proximè suo ordine locum habebunt, hoc tantum ea inter non prætermisso, quòd, quam Bellarminus inter Divinam & humanam ponit intermediam cultus speciem, duliam videlicet, eamque iterum subdividit in duliam propriè dictam, omnibus Sanctis communem, & hyperduliam, humana Christi natura & Beata Virgini Mariæ debitam, careat omni Sacræ Scripturæ & Orthodoxæ Antiquitatis fundamento, adeòque etiam augusti Doctoris consensu, ipso iterum Bellarmino fateri coacto, eam à Theologis vulgò Scholasticis, Bedæ & Lombardo authoribus, excogitatam, quamvis id non sine causâ factum velit, inprimis ad vitandam æqui-vocationem, & quia ipsam Novi præsertim Testamenti Scripturam inter Iatriam & duliam distinguere existimat, partim Patres quoque, ac inter eos Augustinum, soli DEO Iatriam adferbant, eomet ipso illum religionis cultum, qui dulia dicitur, etsi hæc voce non semper, sed rarò utantur, Sanctis adtribuentes, quæ an verè dicta & scripta sint à Bellarmino, ex hæcenus dictis & scriptis constat.

Nunc ad argumenta deveniendum est, quibus cultum hunc intermedium Sanctis rebus hominibus & Angelis deberi Bellarminus contendit, quæ dum non unius generis & speciei sunt, id circa eorum aliqua observabimus, quod ad Augustini auctoritatem pertinere videbitur. Et quidem quoad Sac. Scripturæ testimonia, etsi nullibi in eorum deductione Augustini mentio occurrat, placet tamen ostendere, Eum in non planè nullis Bellarmino fuisse contrarium. Primum ordine argumentum, ut probeatur, cultum hunc intermedium, minorem videlicet Divino, & majorem civili seu merè humano, sacris etiam rebus deberi, sumitur ex noto Regii Pfaltis Oraculo: *Adorate scabellum pedum Ejus, quoniam Sanctum est.* Ubi per scabellum ad literam intelligi putat Bellarminus *Arcam Testamenti*, per verbum adorare autem *non cultum aliquem civilem, sed religiosum*, ob adjectum à Pfalte prædicatum, *quoniam Sanctum est.* Verùm si Augustinum hujus Oraculi Interpretem audiamus, longè aliter de ejus sensu informabimur, ita videlicet scribentem vel potius auditores suos informantem: *Videte fratres, quid nos jubeat adorare?* Alio loco Scriptura dicit, *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum.* Ergò terram nos jubet adorare, quia dixit alio loco, *quod sit scabellum pedum Dei.* Et quomodo adorabimus terram, cum dicat aperte Scriptura, *Dominum Deum tuum adorabis;* & hic dicit, *adorate scabellum pedum Ejus?* Exponens autem mihi, quid sit scabellum pedum Ejus, dicit, *Terra autem scabellum pedum meorum?* Anceps factus sum, timeo adorare terram, ne damnet me, qui fecit Cælum & terram. Rursus timeo non adorare scabellum pedum Domini mei, quia Psalmus mihi dicit, *Adorate scabellum pedum Ejus.* Quæro, quid sit scabellum pedum Ejus, & dicit mihi Scriptura, *Terra scabellum pedum meorum.* Fluctu.

„Fluctuans converto me ad Christum, quia ipsum quero hic, & invenio, quomodo sine
 „impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum Eius. Susce-
 „pit enim de terrâ terram, quia caro de terrâ est, & de carne Mariæ carnem acce-
 „pit. Et quia in ipsâ carne hic ambulavit, & ipsam carnem nobis manducandam ad
 „salutem dedit, nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit, inventum
 „est, quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini, & non solum non pec-
 „cemus adorando, *sed peccemus non adorando.* Hanc Augustini explicationem Bel-
 „larminus hic omittens, non potuit tamen omittere, ubi Ipse hoc regii Plaltis Oracu-
 „lum suscepit explicandum, dum præter eum, quem priorem dixit, de Arcâ Fœderis conf.
Franc.
Carriere,
in Com-
ment, h. I.
 vel Testamenti sensum, alterum quoque, videlicet posteriorem sensum monuit atten-
 dendum, ut potè juxta quem Propheta hortetur, *ut omnes adorent humanam Christi natu-
 ram, ut potè quæ modo nobiliore, quam Arca olim lignea, esset scabellum Divinitatis.*
 Ego de sensu hujus Oraculi, ipsaque Augustini explicatione nihil addo, contentus
 explicationem Bellarmini, quam in hujus Controversiæ tractatione proponit, exque
 eâ argumentum pro rerum sacrarum cultu religioso deducit, Augustino ignotam, si
 non planè contrariam fuisse. Hoc tantum subjungo, post omnes ferè alios Interpre-
 tes *Muisum* optimè hæc Plaltis verba explicare, *Adorate scabellum &c. id est, Deum apud
 scabellum*, ut ad eò non tam objectum adorationis, quam adorantis, id est, locus Di-
 vini cultûs ab ipsomet Deo ad id destinatus intelligi debeat, quod omnem Bellarmino
 argumentandi rationem auferre manifestum est.

Secundum jam sequitur argumentum, quo probare Bellarminus intendit cultum
 Sanctis etiam Angelis debitum, ab Exemplis desumptum, quibus homines pii Angelis
 honorem adorationis exhibuisse videntur. Omnia jam excutere non vacat, primum
 ex eis modò videamus, quod ex eâ laudat historiâ Bellarminus, quâ Abrahamus pronâ in
 terram adoratione Angelum sibi adparentem coluisse legitur. Cui simile accedit ex capi-
 te sequenti de Lotho, de quorum utroque tamen ipse Bellarminus agnoscit responderi
 posse, *tam Abrahamum, quam Lothum non cognovisse Angelos, sed homines putasse initio,
 cum eos adoraverunt, & civiliter tantum adorasse.* De priori nunc eò libentius libet
 agere, quia de Augustini circa id Sententiâ, ante Annos non ita multos, inter quosdam
 Eruditos, pro & contra fuit disputatum, ut videamus, quia Bellarminus omninò Augu-
 stini Sententiâ dissimulavit, quid de eâ sit statuendum. Ante omnia autem legi me-
 rentur, quæ *Iansenius*, non Gandavensis, sed *Iprensis*, damnatus quidem in Ecclesiâ
 Romanensi & per Expurgatorium Indicem prohibitus Author, sed qui non pauca Do-
 ctoribus vulgò Scholasticis, & in ipso Doctrinæ, quod per aliquot secula obtinuit, gene-
 re, & in modo proponendi ad debitam ostendit, quamvis intermissam hæcenus corre-
 ctionem, de Augustini circa adparitiones Filii DEI in Vet. Test. Sententiâ singulari
 primus, ut videtur, non ita tamen isque cum fundamentis & rationibus monuit, ut au-
 gusti Doctoris mentem usque quaque penetrasse, ac lectori attento satis ex asse videri
 possit fecisse. Ita autem Professor quondam regius & Doctor Lovaniensis celeberrimus:
Censeo, Augustinum esse, qui primus Patrum, salvo saniore judicio, divinitatem
 „Filii Dei adversus Arii machinas ita stabilivit, ut primus mirabili quodam ratiocinati-
 „onis acumine primarium subvertit fundamentum, quo totus Arianismus natus cre-
 „verat, adustusque nitebatur. Quamvis enim Nicænæ Synodi autoritate prostra-
 „tus, multorumque Patrum vulneribus confossus, Augustini ætate semimortuus palpi-
 „taret; nemo tamen erroris radicem exciderat, nec illius objectionis sentinam exhau-
 „serat, quæ totius hæreseos istius virus exhalabat. Nihil enim perindè Hæresiarcham
 „Arium, doctissimosque, qui Eum sectabantur, Antistites fecellit, quam quod in Ec-
 „clesiâ nascentis exordio Patres trium Seculorum, *Iustinus, Irenæus, Clemens Alexan-
 „drinus, Tertullianus, Cyprianus*, ET POSTEA PASSIM ALII, *Athanasius, Eusebius,
 „Hilarius, Basilius, Chrysostomus, Epiphanius, Ambrosius, Theodoretus* unanimiter doce-
 „rent, adparitiones illas Dei crebras, quæ in Veteri narrantur Testamento, non de Pa-
 „tre, quod esset invisibilis, sed de Filio DEI intelligendas esse. Itaque Concilium
 „quoddam Orientalium Episcoporum Sirmiense, quod adversus Photini errores
 „fuit congregatum, anathema dixit iis, qui dicerent, *Non Filium Abrahe visum, vel
 „cum Iacobo luctatum esse, sed DEUM innascibilem, sive Patrem*, quemadmodum
 „apud S. Hilarium videre licet. Hinc ergò Sectarii continuò ex istorum Patrum
 „authoritate inferebant, Filium Patre minorem esse, quod visibilis factus internunciâ
 „vice ad homines pro Patre per tot Secula functus esset. *Hæc*, inquit Sanctus Ambro-
 „sius,

Gg

sius,

„*ius, est causa erroris, hæc origo hæresis Arianae.* Quod & Athanasio, & Gregorio Nazianzeno, vel iis certè, qui librorum ad Theophilum, & Orationis quadragesimæ novæ apud Nazianzenum authores sunt, tantopere placuit, ut hæc eadem verba vel Ambrosio præformaverint, vel ex Ambrosio in sua Scripta transtulerint. Cum igitur istud ex Ambrosio Præceptore suo didicisset Augustinus, adversus constantem præcedentium Sententiam, magno ausu, majore constantiâ, subnixus Scripturarum pondere & rationum gravissimarum acumine ac texturâ, primus pan-

vid. D.
Dorsch.
ad Concl.
Sirm. p.
148. seqq.

Et primò quidem in eo antiquorum Patrum & Ecclesiæ trisecularis Doctorem Sententiam non rectè videtur percepisse, qui in Augustini mente indagandâ ut plurimum fuit occupatus, dum eos idè statuisse putat adparitiones Ver. Testam. Filio DEI adscribendas esse, *quia Pater sit invisibilis*; cum, qui in eorum Scriptis sunt versati, incognitum non habeant, cum aliquo discrimine eos de hoc argumento scripsisse. Aliquos nimirum, videlicet *Iustinum, Tertullianum, Hilarium*, quibus *Origenem & Novatianum*, Jansenio omisso, aliqui addunt, statuisse, ex Divinis Personis solum adparuisse verbum, Patrem verò neque visum à quoquam sub ullâ corporeâ & sensibili formâ, neque videri omninò posse; aliquos autem, videlicet *Irenæum, Eusebium, Athanasium, Basilium, Chrysostomum, Theodoretum, Ambrosium*, quibus aliqui Patres *Antiochenos*, utrumque *Cyrrillum & Alexandrinum & Hierosolymitanum, Prudentium, Leonem Magnum, Isidorum Hispalensem* adjungunt, cum Filium non minus quam Patrem suapte naturâ & substantiâ invisibilem esse tenerent, solum tamen Filium aliquâ corporis specie obductum, patris fuisse visum, Patrem verò, sive videri hoc modo & ipse posset, sive non posset, nunquam venisse in conspectum, docuisse, quanquam ex prioribus etiam Patribus nullus negaverit, *Filium DEI æquè ac Patrem ex Natura & Essentiâ perfectione esse invisibilem.* Et sanè, si in Mysterio Sacrosancti Trinitatis confitendo & contra violatores Ejus vindicando sinceri fuerunt primæ ætatis Doctores orthodoxi, quantum videlicet temporis illius ratio & status permisit, quidquid etiam iis videatur, qui alienam iis adfingere mentem conantur, certè non potuerunt summæ Simplicitatis, Spiritualitatis & Invisibilitatis perfectionem Filio DEI detrachere, nisi Eum alterius Naturæ & Essentiæ agnovissent. Deinde majori per omnia adplausu *Jansenii* hæc Augustini singularitatem proposuit, quam antehac eam à contemporaneis partim, partim à subsequenter Augustini Seculum Doctores exceptam fuisse, ex publicis Eorum documentis manifestum est, ita ut agnovisse eos doceri possit, tantum Ariani novo hoc theoremate damnatum fuisse illatum, penitusque eorum bastas fuisse cometi pro amentatas. Et qui à nimis quibusdam, occultis tamen *Jansenii* admiratoribus in ejus gratiam solent adduci, quasi Sententiæ huic præbuerint adsentium, si mens eorum ritè ponderetur, à receptiori se Sententiâ non recessisse docebunt. Accedit præterea, quod neque id adeò sit liquidum, in quo tamen cardo hujus Augustinianæ singularitatis ex mente quidem *Jansenii* vertitur, Arianos à principio, & tempore præsertim Concilii *Sirmiensis*, ex istis adparitionibus probare ausos fuisse, vel Filium DEI suâ naturâ esse visibilem, vel eundem non esse summum Deum; cum potius contra Arianos ex illis adparitionibus Patres Filii DEI divinitatem gravissimè elicerent, eorumque exemplo contra infaustam hodiè Socini sobolem Evangelicæ Doctores eam solidissimè vindicent, quidquid iterum iis videatur, quibus ex solâ innovandi prurigne antiquorum methodus displicet, tot hæcenus victoris ex Cæli favore in Veritatis orthodoxæ gratiam nobilitata, quam nec dum obliterari omninò patientur ii, quorum ex officii & muneris ratione inter est & esse debet, ne quid res non privata, sed Ecclesiæ communis & publica, per aliquam vel conniventiam vel inadvertentiam patiatur damni & detrimenti, cujus gratiâ rigorosum aliquando sustinebunt examen ab Eo, qui revelatam à se Veritatem omni modo cupit contra quosvis Ejus hostes defensam. Sed & illud denique non venit negligendum, ipsum Patrem augustissimum, fatentibus id non invitis Doctores Papæ, videri hic aliquid humani passum,

vid. D.
Walth.
Spong.
Mofaic.
pag. 497.
seqq. D.
Kloz. de
Angelo.
latr. pag.
187. seqq.

passum, dum receptam ab Antecessoribus in hac Quæstione Sententiam, nullâ urgente causâ satis prægnante deseruit, & singularem sibi atque novam visus est excogitasse; nulla urgente causâ, inquam, cum satis fuisset negare consequentiam Arianæ argumentationis, nimirum, ex ejusmodi argumentationibus visibilitatem aut inferioritatem aliquam adparentis Filii DEI posse concludi, sicut revera exindè deduci non potest, quàm argumentum illud invertere vel omninò evertere, quo alii antea non infeliciter ad probandam adparentis Filii DEI divinitatem, cum Patre æqualitatem, & in Naturâ vel Essentiâ suâ invisibilitatem contra ejus adversarios & hostes juratos usi fuerant, præsertim cum non defuissent instantiæ & distinctiones, quibus tota res egregiè potuisset juvari, videlicet ne Angelis quidem in sua Natura visibilibus, qui tamen non semel ex singulari dispositione quâdam hominibus se visibiles exhibuerunt, inque personarum Sacrosanctæ Trinitatis libertate positum esse credi debeat, adparere, Deoque Patrine quaquam omninò denegari possit, Eum in Veteri Testamento Sanctis adparuisse, quamvis aliud sit, adparere simpliciter, oculo hominis per singularem gratiam ad tempus elevato & illuminato, aliud autem, adparere per modum hominis vel etiam Angeli peregrinantis & corpore adsumto hinc indè semetipsum moventis, quæ omnia si probè observentur, satis evincunt, Augustinum singularitate hac sua, quam *Iansenius* ita extollit & de qua triumphabundus gloriatur, id non impetrasse aut effecisse contra Arianos, quod obtinere poterat, si antiquam tenuisset Sententiam.

De cæterò, ut ad Bellarminum post brevem hanc Digressiunculam fortè non impertinentem ad eò redeam, dum Angelis, nimirum creatis, hunc adorationis cultum ab Abrahamo existimat fuisse exhibitum, atque in proximâ Quæstione de Igne Purgatorio ad Judaicæ etiam gentis consensum provocavit, potuisset & hic eorum adducere Sententiam, qui per Cabbalam Gematricam (vel Geometricam) tres Archangelos, Michaelem, Gabrielem & Raphaelem Abrahamo adparuisse statuunt, singulos certæ alicui functioni addictos. Verùm missis hisce, id adhuc insuper addendum venit, esse inter Sermones Augustini de Tempore septuagesimum numero, qui aliâ de hac adparitione Abrahamo factâ ab Augustini fuisse videtur mente, si ea attendantur, quæ ad aliorum Patrum Sententiam ibi extant, dum inter alia hæc leguntur: *Tribus occurrit Abraham, & unum adorat. In eo autem, quod tres vidit, Trinitatis mysterium intellexit. Quod autem quasi unum adoravit, in tribus personis unum esse Deum cognovit. Et post aliqua: Ecce, Beatus Abraham, dum homines ferventer exciperet, ipsum suscipere Deum hospit alitatis contemplatione promeruit.* Et iterum post quædam: *De istâ Visione Dominus in Evangelio locutus est ad Iudæos, dicens, Abraham exultavit, ut diem meum videret; vidit, & gavissus est. Diem, inquit, meum vidit, quia Mysterium Trinitatis agnovit.* Non examini subijcio hanc Sententiam, id quod ab aliis paulò ante laudatis Scriptoribus est factum; sed hoc tantum addo, si eahic loci obtineat, argumentum ex hac adparitione pro cultu Angelorum demonstrando desumptum omninò cadere, neque ullam vim habere concludendi. Quin & insuper, etiam si singularis & à paucis recepta Augustini Sententia præ aliis occupet locum, Angelos nimirum creatos adparuisse Abrahamo, àque Eo singulari cultu exceptos fuisse, id tamen adhuc demonstrandum restat, num Augustinus statuerit, eos ab initio statim, quod Angeli essent, Abrahamo cognitos fuisse, quod dum Bellarminus ipse in dubium vocavit, atque non magnam ad eò vim huic argumento inesse vidit, hic etiam non amplius urgetur, transitu ad tertium Bellarmini pro Sanctorum cultu argumentum facto, de quo tamen tribus, quod ajunt, verbis egisse sufficiet.

Exhibet illud primo iterum loco adparitionem Samuelis fictitii ab impio Saule adorati, cultu non civili, quem Bellarminus hic removet, tanquam animabus defunctorum minus competentem; neque etiam cultu prohibito, quia ad ejusdem Bellarmini opinionem aliàs vel ipse Samuel, vel Scriptura alicubi illud indicasset, & quasi rem illicitam debitæ subjecisset centuræ. Atqui præter ea, quæ superius ad hanc adparitionem fictitiam ex Augustino satis prolixè fuerunt observata, hic ad tædium non repetenda, nunc tantum nostra facimus verba, quæ sub Augustini nomine in libro Quæstionum ex Veteri Testamento ad hanc ipsam adparitionem inter alia leguntur: *Saul, quia non bene intellexit, alium contra Scripturam adoravit, quàm Deum, & putans esse Samuelem, adoravit Diabolum, ut fructum fallacia sue haberet Sathanas. Hoc enim nititur, ut adoraretur quasi Deus. Si enim verè Samuel illi adparuisset, non utiq, Vir justus permisisset se*

vid. Hack-
span.de
Cabb. 5.
103. pag.
389.

Joh. 8.

1. Sam. 28

Quæst. 27.

adorari, qui prædicaverat, Deum solum esse adorandum. Non quidem necius sum, quæ Bellarmini rigidior de hoc Authore sit censura, non tantum in hoc ipso Controversiarum, sed & in de Scriptoribus Ecclesiasticis opere non semel expressa, per quam non immeritò quis posset vel deberet absterri, ne Ejus autoritate unquam vel ullibi uteretur. Sed quia ipse Bellarminus suprâ, ubi Pontificis Romani primatum adstruere omnibus laboravit viribus, inter eos viginti & quatuor Patres & Ecclesiæ Doctores, quos totidem Senioribus Apocalypticis, (non dissimili multum modo, quo, forsitan ad imitationem Bellarminini, non ita pridem Theologorum hodie Moralium Epitomator compendiosissimus, vel si verum scribere licet, dispensiosissimus, Escobar, suæ Societatis Authores ejusdem numeri, ex quorum Scriptis suam singulari studio compilavit Summam, iisdem) comparavit, hunc quoque Questionum Veteris Testamenti Scriptorem tanquam Testem hujus Primatus vel Suprematus laudavit, ut de aliis Authoribus Papæis non dicam, qui non semel ejusdem testimonii usi leguntur, ægrius ferre nemo poterit, si ejusdem Privilegii participes se faciant Evangelicis, ad hominem aliquando contra adversarios agendo, ut eorum perveria methodus eò manifestior evadat.

vid. R. Co.
ci Cent.
pag. 345.
& seqq.

Serm. 27.
de Sanctis

Epist. 44.
ad Maxim.

lib. 20.
contra
Fauft.
cap. 21.

in Psal. 96.

Nunc cum ad cætera tertii hujus argumenti dicta ipse Bellarminus, sicut etiam ad antecedentium, ex Augustino nihil omnino adferre potuerit subsidii, rectâ ad quartum ferimur argumentum, quod Patrum Ecclesiæ testimonia pro Sanctorum cultu exhibet, ea breviter examinaturi, quæ Augustinum agnoscunt authorem. Quatuor autem sunt, quibus contra adversarios militat Bellarminus, de quibus in specie paucis, cum prolixo non sit opus responso. Primum hæc habet verba: *Beatissimum piscatorem Petrum genibus provolutis adorat Gentium multitudo.* Sed præter id, quod ipse Bellarminus in proximè laudato de Scriptoribus Ecclesiasticis opere Sermonibus de Sanctis non omnimodam adscribere ausus fuit certitudinem, quasi omnes Augustinum agnoscere cogentur Patrem, videtur hæc locutio esse metaphorica simul & metonymica, indicans, Gentium multitudinem genibus provolutis adorare Petrum, id est, humili devotione suscipere doctrinam à Petro prædicatam & verâ fide amplecti Christum DEI Filium ejusque meritum in Evangelio revelatum. Secundum est: *Ostendatur mihi Roma in tanto honore Templum Romuli, in quanto ibi ostendo memoriam Petri.* In Petro quis honoratur, nisi ille defunctus pro nobis? Verùm hæc verba, quæ hic Bellarminus quasi ex Augustino desumpta videretur pro cultu Sanctorum laudare, in citatâ Augustini Epistola non leguntur; alia autem circa ejus finem extant, quæ contra cultum Sanctorum à Bellarmino tantoperè commendatum militant, augustissimo Doctore graviter hunc in modum scribente: *Scias, à Christianis Catholicis nullum coli mortuorum, nihil denique ut Numen adorari, quod sit factum & conditum à Deo, sed unum ipsum Deum, qui fecit & condidit omnia.* Tertium sequitur, quo Bellarminus objicienti Fausto, quod Christiani Idola verterent in Martyres, Augustinum respondisse monet, *coli Martyres à Christianis, sed non latrâ.* Atqui in præcedentibus ad hoc Sancti Patris testimonium, exque alio ejusdem Parallelo fuit ostensum, agi in eo expressè de cultu dilectionis & societatis, quo Sancti etiam in hæc adhuc vitâ homines coluntur; Item de cultu honorifica vel recordationis vel presentie, quem neque Evangelicos verè Sanctis denegare, manifestum est, & in quibus honoris & cultus terminis si Romanensis Ecclesiæ sectatores manerent, nullius Hagiolatricæ accusari possent de jure. Quartum adhuc superest, quo Ethnicis objicientibus, quod Angelos Christiani colerent, Augustinum nomine Christianorum respondisse scribit Bellarminus: *Vinam & vos colere velleis illos; facile enim ab ipsis discretis, non illos colere, id est, non colere ut Deos, sed ut Sanctos.* Triplex falsi crimen in hujus testimonii adductione committit Bellarminus. Primum est, quod alienam Gentilibus adstringit objectionem, quasi nimirum Christianis cultum Angelorum objecissent, cum tamen objectionem Christianorum, quasi Dæmones colerent, à se amoliri laborantes, responderint, non Dæmonia, sed, quos Christiani dicunt Angelos, tanquam virtutes & ministeria DEI magni se colere. Secundum est, quod Augustinum existimet gentilibus persuadere voluisse cultum Angelorum per se, cum tamen solo respectu cultus DEO debiti, aliquem Angelis voluerit exhiberi cultum, discendi nimirum gratiâ, DEUM, non Angelos esse colendum, quod illustri exemplo Angeli cultum à Johanne sibi oblatum tenuentis illustravit, in præcedentibus idem ex Apostolorum Actis memorans, de Paulo & Barnabâ,

nabâ, honorem à Lycaoniâ civibus exhiberi ceptum omni modo tanquam sibi incompetentem respicientibus. Sed *verum* duo hæc antecedentia in eo superat, dum Bellarminus sua verba verbis Augustini ita connectit, ut Lector non inspiciens locum, ex quo citantur, vix aliter sibi posset persuadere, quam omnia ab Augustino profecta esse. Augustini hæc sunt: *Vinam & vos*, nimirum Gentiles, *colere velleis illos*, nimirum Angelos, & cultu quidem illo, quo à nobis coluntur Christianis; *facile enim ab illis disceretur non illos colere*, eo videlicet cultu, quo hæcenus coluistis. Jam quæ sequuntur apud Bellarminum iisdem planè literis, quibus antecedentia erant scripta, *id est, non colere, ut Deos, sed ut Sanctos*, non Augustini sunt, sed Bellarmini verba, utur pro Augustini verbis Lectori per fraudem non adeo piam venditaverit, id quod præter alios à Chamiero etiam non sine causâ graviter fuit animadversum.

Nunc id adhuc restat, ut, quia Bellarminus statim sub hujus de cultu Sanctorum tractationis initium aliqua contra hunc Cultum tam è Sacris Scripturis, quam è Patribus Ecclesiæ, adeoque ex Augustino etiam proposuit argumenta, quid ad illa respondere conatus fuerit Bellarminus, insuper videamus. Eminet inter alia illud, contra distinctionem inter *latriam & dulia*, tanto opere à Papæis Doctoribus laudatam, & quâ stante, stare, cadente autem cadere hic cultus non immeritò videretur, quod Augustinus egregie monuit, *tam latriam, quam dulia Deo tribui; illam ut Deo, hanc ut Domi-* Bellarminus quidem, quâ ut plurimum ducitur audaciâ, hunc locum quam maxime sibi existimat inservire, dictamque distinctionem inter latriam soli Deo debitam, & dulia Deo & Sanctis communem confirmare, scribens: *Ex eo, quod Augustinus ait, Latriam Deo dari, ut Deus est, dulia vero, ut Dominus est, colligitur, Latriam non posse communicari Creaturæ, quia unus tantum est Deus, ut dulia posse communicari, quia multi sunt verè & propriè Domini*; hæc tamen additâ limitatione, *dulia, quâ colitur DEVS, esse dulia per excellenciam, & specie distingui ab eâ, quâ coluntur Sancti*. Areandem esse rationem utriusque nominis, ab Apostolo discere potuisset Bellarminus, qui sicut unum esse Deum, ita etiam unum esse Dominum dixit, verè nimirum & propriè, inque significatione ei oppositâ, quâ impropiè alii etiam Dii & Domini dicuntur, quod Bellarminus tam insignis Controversiarum Scriptor omninò ignorare, vel ad minimum dissimulare non debuit, rem utpotè è sacris Literis manifestissimam. Alterum augustissimi Doctoris testimonium contra cultum & adorationem Sanctorum ex libro de *Verâ Religione* jam supra fuit laudatum, quo testatus est Sanctus Pater, *honorandos quidem esse demortuos, si vixerint piè, propter imitationem, sed non adorandos propter Religionem*. Hoc Augustini monitum, quod Evangelici in cultu Sanctorum omninò observandum putant, cui similia Athanasii, Epiphani, Ambrosii dissimulare tanquam ubivis obvia non potuit Bellarminus, idèo tamen Evangelicis eripi posse existimavit, quia Erroribus Gentilium, sceleratis hominibus Divinos honores adscribentium, eisque Sacrificia obferentium, hæc talia fuerint opposita. *Quod enim alioquin Sanctos homines & Angelos debito cultu statuerint prosequendos, eosdem Patres & inter eos Augustinum sexcentis adfirmare locis*. Verum neque Evangelici Sanctos homines & Angelos debito cultu defraudare unquam fuere conati, de eo tantum solliciti, ne alicujus Angelo-latriæ vel Hagio-dulia indebitæ rei, id est, honorem & cultum soli Deo debitum creaturis adscriptis videantur. Et hæcenus de cultu Angelorum & hominum Sanctorum in genere.

Nunc in specie ad cultum Invocationis progreditur Bellarminus, de quo prima hæc est Ejus propositio: *Non licet à Sanctis petere, ut tanquam authores Beneficiorum Divinorum nobis gloriam vel gratiam, aliæque ad Beatitudinem media concedant; sed, quod ex sequentibus constat, ut impetratores*. Hujus Propositionis partem primam esse dicit contra eorum errorem, quos ab Epiphanio refelli monet, statuentium, *Mariam, quæ præcipua Sanctorum est, invocari posse ac debere non secus, ac Deus invocatur*. Sicut autem simul eam esse vult contra calumniam Calvinistarum omniumque eorum, qui Romanenses ob indebitum Sanctorum cultum Hagiolatriæ reos accusant; ita alteram partem, ut ex sequenti explicatione manifestum est, modo non uno demonstrare laboravit, Augustino etiam pro teste laudato. Semel quidem, ubi Eum Scripturæ Interpretem commendavit; Iterum, ubi Eum cum Theodoro adduxit Doctorem vel docentem, *Sanctos quidem non esse invocandos ut Deos, sed ut qui à Deo imperare possunt, quod volunt*, illi nimirum & homines. Prius ut ostendat, sequentia

Panstr.
Tom. II,
lib. 19,
cap. 4. in
fine.

Quæst. 94
in Exod.

Ephes. 4.
1. Cor. 8.

Psal. 120,
vel 121.

Psalterii regii verba stitit: *Levavi oculos meos in Montes, unde venit auxilium mihi; auxilium meum à Domino, qui fecit Cælum & terram.* Ad hoc testimonium observat Bellarminus, Augustino montes esse homines Sanctos. Addit autem, non ex Augustino, sed de suo: *Iubemur ergo oculos levare ad Montes, id est, ad Sanctos, & ab Eis auxilium expectare; sed ut intelligamus, ab Eis expectandum esse auxilium, non ut ab Authoribus, sed ut ab impetratoribus, idè statim subditur: auxilium meum à Domino &c.* Et quia Bellarminus tria citat loca, quibus hanc Sententiam Augustinus exhibere putatur, ex quâ ad propositionis suæ veritatem se argumentari posse existimat, idè singula ordine videamus. *Primus* ad ipsam huius Psalmi enarrationem nos ducit, ubi prætermittis pluribus sequentia ad Institutum præsentis inservientia leguntur: *Montes possunt intelligi homines magni, homines clari.* Et postquam in horum montium numero Johannem in primis Baptistam recentuit, notanter subjunxit: *In illos montes nisi levaveris oculos; per Scripturam non admoneberis, ut ab illo, nimirum Christo, illumineris.* Ita Augustini Sententiam exhibet Editio Parisiensis ante hoc Seculum curata. Doctores autem Lovanienses nuper demum ex Manuscriptis Exemplaribus Enarrationes in Psalmos separatim edentes posteriora hæc Augustini verba sequentem in modum expreserunt: *De cuius plenitudine acceperunt Montes, ab illo est tibi auxilium, non à montibus, in quos tamen nisi levaveris oculos per Scripturas, non admoneberis, ut ab illo illumineris.* Notant insuper in margine, Editionem Parisiensem plura hic complecti, quorum non planè nulla in laudatis Exemplaribus Manuscriptis desint. *Secundus* id magis manifestè explicat locus, ad quem Bellarminus lectorem mittit, ubi quidem Sanctus Pater hoc Davidis testimonium non ex professò tractat, ita tamen de eo agit, ut nihil omninò, nisi per summam absurditatem, exindè possit ad Hagioduliam deduci. Et sicut in antecedenti testimonio inter montes retulit Johannem Baptistam, ita hic refert Johannem Evangelistam, sequentibus verbis: *Fratres mei, si vultis intelligere, levate oculos vestros in montem istum, id est, erigite vos ad Evangelistam, erigite vos ad Ejus sensum.* Post de Montibus his ita suam dicere Sententiam pergit: *Quia Montes isti Pacem suscipiunt, non potest autem esse in Pace, qui spem ponit in hominem; nolite sic oculos erigere in Montem, ut putetis, in homine spem vestram esse collocandam. Ergo levemus oculos in montes, unde veniet auxilium nobis; & tamen non ipsi montes sunt, in quibus spes nostra est ponenda, accipiunt enim montes, quod nobis ministrent. Ergo unde & montes accipiunt, ibi spes nostra est ponenda.* Explicat hanc suam in proximè sequentibus: *Oculos nostros cum levamus ad Scripturas, quia per homines ministratæ sunt Scripturæ; levamus oculos nostros ad montes, unde veniat auxilium nobis. Sed tamen, quia ipsi homines, qui scripserunt Scripturas, non de se lucebant, sed ille erat verum Lumen, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc Mundum, mox erat & ille Johannes &c.* Omnium clarissimè autem hæc explicat tertius augustissimi Doctoris locus, quem Bellarminus porrò contra semetipsum nobis suppeditavit, hoc verborum tenore:

L. de Pa-
stor. c. 8.

Noli putare, injuriam te Sanctis facere montibus, quando dixeris, auxilium meum non à montibus, sed à Domino, qui fecit Cælum & terram. Iterum: *Ergo posteaquam levaveris oculos tuos in montes, unde veniet auxilium tibi, id est, in Authores Scripturarum Divinarum, attende omnibus suis medullis, omnibus ossibus clamantem: Domine, quis similis tibi? ut securus sine ullâ montium injuriâ dicas, auxilium meum à Domino &c.* Non solum tibi tunc non succensebunt Montes, sed amabunt & magis favebunt; Si verò in ipsis spem tuam posueris, contristabuntur. Illustrat id exemplo Angeli Apocalyplici supra commendati: *Angelus multa Divina & mira ostendens homini ab homine adorabatur, tanquam levante oculos in Montem; at ille à se revocans ad Dominum inquit: Noli facere, illum adora &c.* Expendat nunc Lector æquus, judicandi ex Logica etiam naturali qualitercunque peritus, an ex eo, quod Augustinus per Montes in regni Psalterii oraculo intellexit homines Sanctos, in primis eos, per quos Spiritus Sanctus in Sacris Scripturis nobiscum loquitur, verumque DEI cultum nos docet; utque in montes Scripturarum oculos levemus, Deumque Trinum colendi modum discamus, prævio Davide suos auditores instanter hortatus est, sequatur, perque legitimum aliquod argumentum possit deduci, quod Bellarminus Lectori minus attento voluit persuasum, iuberi nos ad Montes elevare oculos, id est, ad Sanctos, & ab eis expectare auxilium, quamvis non ut ab Authoribus, sed tamen ut ab imp-

tratoribus, cum ex his neutrum vel Davidi, vel Augustino venerit in mentem, quid quid etiam Bellarmino hic videatur, utur post non fuerit ita visum, ubi ætate maturiori & Cardinalis factus integrum Psalterii librum explicavit, Augustini Expositionem dicens *mysticam*, ex suo autem sensu per Montes intelligens *caelestem Hierosolimam*, cujus Hierosolyma terrestris fuerit typus, civitas in montibus sita; ut addeò, etiam Augustinus per Montes intellexisset homines sanctos, tanquam impetratores Bonorum à nobis invocandos, quod tamen non factum esse, ex testimoniis Eius manifestum est, ipse tamen Bellarminus agnovisset, Sensum hunc non-nisi pro *mystico* habendum esse. Et si plerosque Interpretes Papæos hoc consulamus loco, paucissimi erunt, si modò aliqui, qui hanc adscriptam Augustino explanationem sequantur, cæteris omnibus ad longè alia intentis. *Cajetanus* certè nihil de hac Sententiâ habet, quin potius mentem suam in parrem contrariam explicat: *Introducitur siquidem populus, manifestans animum suum recurrendi ad Principes mundi pro auxilio contra hostes, & ad similitudinem hominis existentis in campo, & expectantis suppetias hominum transmontanorum. Talis enim homo levat oculos suos versus montes, ut videat, si adparent homines transmeantes montes ad auxilium suum. Et intendit, nimirum Psalter, per hanc Metaphoram populi recursum ad humanos potentatus, qui ob suam celsitudinem sunt sicut montes respectu aliorum. E regione autem occurrit populo volenti recurrere ad Potentatus humanos Propheta, profitens, auxilium meum à cum Domino, faciente Cælos & terram. Vbi nota, quod non dicit, auxilium meum à Domino, sed, auxilium meum à cum Domino, hoc est, ab esse cum Domino; Ita, quod ex hoc solo, quod est, esse cum Domino, suum proficitur auxilium, & intendit, quod non est opus aliâ conditione, nisi hac unâ, scilicet esse cum Domino.*

Agellius, ex Congregatione Clericorum regularium, Psalterii Interpres inter suos non indoctus, hunc Psalmum de Judæis ex Captivitate Babelicâ Hierosolimam versus iter facientibus intelligens, in eundem ferè sensum ad hæc verba scribit: *Possunt etiam montes figuratè dici vel Idola gentium, vel Principes & Reges. Cum enim ad iter faciendum multa essent necessaria, & ope Regum ac Principum indigeret populus, dicit, se expectasse & sperasse à montibus ac terrenis Principibus, secundè ab illis aliquid auxilii adferretur. Cum igitur nulla spes auxilii à montibus adfulgeret, à terrenis hisce auxiliis, ad opem caelestem desiderandam & orandam conversus sum, sciens, nullum terrenum adjumentum firmum esse, & in nullâ re satis esse presidii, præterquam in Domino. Missis brevioribus Iohannis Mariane, & Immanuelis Saa ad hunc locum Scholiis & Notationibus, qui per Montes intellexerunt Cælos, placet imprimis Jansenii Gandavensis Adnotatio, sequentia exhibens: *Dupliciter hic versus intelligi potest. Simpliciter enim accipi potest, ut præpositio in accipiatur pro ad, & per montes intelligantur Cæli, aut saltem per sublationem oculorum ad montes intelligatur sublatio eorum ad alta atque ad caelestia loca, juxta quem sensum dictio, unde, refertur ad montes, ut significetur, à montibus, hoc est, è Cælo sibi auxilium polliceri regium Prophetam. Verùm Ebræi aliter exponunt præpositionem hic positam, accipientes pro super, ut intelligatur, Ipsum dicere voluisse, se in montibus constitutum conjecisse in omnem circumquaque regionem oculos, atque speculatum, undè sibi venirent auxilia. Id autem per Metaphoram dicit, similitudine scilicet mutuata ab illis, qui expectantes auxilia ex locis editioribus speculantur, unde illa demum adveniant. Voluit itaque exprimere, quam anxie opem expectavit, atque & hunc sensum nostra habebit litera, si in pro super accipiatur. Et juxta hanc posteriorem explicandi modum ipsa etiam Paraphrasis horum Davidis verborum à Jansenio facta est: *In tribulatione constitutus anxie opem alicundè mihi adventuram expectavi, simpliciterque habitus fui, atque is, qui super montes, & aliqua editiora loca consistens circumfert suos in omnem circumquaque Regionem oculos, desiciens, secundè auxilia sibi veniant. Verùm dum undique mihi auxilium disquiro, deprehendi, meum auxilium non ab alio sperandum esse, quam à DOMINO, qui solus inter omnes, qui dicuntur Dii, creavit Cælum & Terram, ac proinde omnium summus est, potens facere, quacunq; vult,***

omniaque sibi subjecta habens. Consentit cum posteriore hac Sententiâ post alios omnes ferè laudatus non semel *Muisus*, ita in Commentario ad hunc locum scribens: *Levari, vel levo oculos meos in montes, undique circumspiciens, an forte auxilium alicunde adfulgeat; vel, in montibus, scilicet constitutus. Nam qui è longinquo auxilium expectat, in montes solet ascendere, & huc atque illuc oculos circumferre, num aliquid sese offerat auxilii. Posteriori modo accipit Kimchi, & el pro al, id est, super vel in esse vult, ut aliâ. Auxilium meum à Domino &c. Corripit se veluti, quasi dicat Psaltes: Quid mihi prodest, huc & illuc anxium expectare, cum à solo Deo pendendum sit auxilium, qui fecit Cælum & terram, atque aded, quidquid vult, potest efficere? Satis hæc superque evincunt, etiam Augustino Sententiâ de montibus quasi hominibus Sanctis, Bonorum à Deo impetratoribus, & hinc invocandis placuisset, desertum tamen Eum fuisse à citatis Interpretibus Papæis, qui in hujus loci explicatione in alia iverunt omnia, adeoque & Evangelicis eodem jure prohibitum non fore, à singulari Ejus Sententiâ discedere, quo alii licitum fuit, & ipsi quoque Bellarmino, aliter sentire. Quia verò neque Augustinus id voluit, quod Bellarminus ex Ejus Sententiâ deduxit, manifestum est, minus sincere Bellarminum & hic ad Ejus auctoritatem provocasse.*

lib. 8. de
Civ. Dei,
cap. ult.

Sed neque in posteriori demonstratione majorem Bellarminus adhibuit fidem, ubi Augustinum cum *Theodoro* inducit disertè docentem, *Sanctos non esse invocandos, ut Deos, sed, ut qui à Deo impetrare possunt, quod volunt.* Ne & hic agrè Bellarmino videamur facere, ipsa iterum videbimus loca, ad quæ Bellarminus lectorem ducit. Et priori quidem, juxta præscriptum lemma, quicumque etiam author ejus sit, agitur de modo honoris, quem *Christiani Martyribus impendunt.* In ipsâ autem tractatione nihil ejusmodi invenitur, per quod Bellarmini Sententiâ, quam Augustino adscribit, posset confirmari; non planè nulla è contrariò, quæ ad infirmendam possent intervenire. Videamus aliqua, quibus Pater Sanctus Martyrum cultum apud Christianos usitatum contra Gentilium calumnias insigniter defendit: *Nos Martyribus non Tempia, Sacerdotia, sacra & sacrificia constituimus, quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Honoramus sanè memorias eorum tanquam Sanctorum Dei hominum, qui usque ad mortem corporum suorum pro veritate certarunt, ut falsis fictisque religionibus convictis vera innotesceret religio.* Et post aliqua: *Apud eorum memorias offertur Deo, qui eos & homines & Martyres fecit, & Sanctis suis Angelis cælesti honore sociavit, ut ea celebrare & DEO vero de victoriis illorum gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum, eodem in auxilium invocato, ex eorum memoria renovatione adhortemur.* In posteriori agit quidem Doctor augustus de quibusdam miraculis, quæ per Martyrum memorias tum facta commemorat, sed non eum in finem, ut ideò à nobis invocentur, ut qui à Deo impetrare possint, quod velint, de quo nulla ibi syllaba, nullus omnino apex legitur. Verba Augustini hæc sunt: *Nobis Martyres non sunt Dii, quia unum eundemque Deum & nostrum scimus & Martyrum. Faciant autem miracula Martyres, vel potius Deus, vel orantibus aut cooperantibus eis, ut Fides illa proficiat, quæ eos non Deus esse nostros, sed unum Deum habere nobiscum credamus.* Et iterum: *Nos Martyribus nostris non Tempia, sicut Diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, quarum spiritus apud Deum vivunt, fabricamus; nec ibi erigimus Altaria, in quibus sacrificemus Martyribus, sed uni Deo & Martyrum & nostro Sacrificium immolamus.* Judicet nunc iterum Lector veritatis studiosus, an ex his Augustini verbis sequatur, quod Bellarminus inde studuit probare. Imò legantur cætera, quæ utrobique Sanctus Pater de hoc argumento scripsit, & si pro Bellarmini Sententiâ, quam Augustino tribuit, aliquid inventeretur testimonium, Augustinus non noster, sed Romano-Catholicus esto.

lib. 22.
cap. 10.

in Psal.
108.

Nunc ea inter pro Sanctorum Invocatione succedat Bellarmini Propositio secunda: *Sancti non sunt immediati (ergò mediati) intercessores nostri apud Deum, sed quidquid à Deo nobis impetrant, per Christum impetrant.* Quid inde sequitur? Ergò invocandi quidem sunt Sancti ut intercessores nostri, & juxta primam quoque Propositionem, ut impetratores Bonorum, verum non ut immediati, sed ut mediati, videlicet per Christum. Ut hac Propositionem suam demonstraret Bellarminus, præter *Ambrosii & Bernardi*, ad sequens etiam Augustini testimonium provocat, scribens: *Oratio, quæ non fit per Christum, non solum non potest delere peccatum, sed ipsa etiam fit peccatum.* Verum præter necessitatem orationis per Christum, id est, respectu meriti per Christum nobis impetrati, nulla planè invocationis Sanctorum, utut mediata saltem, in his Augustini verbis, sed & neque in antecedentibus, neq; in consequentibus mentio extat, quæ

quæ omninò requiretur, si hanc mediatam Sanctorum tanquam intercessorum & impetratorum invocationem exindè voluisset demonstrare. Tertia jam sequitur Propositio: *Sancti pro nobis orant, saltem in genere, secundum Scripturas.* Propositionem hanc facile possemus prætermittere, utpotè Evangelicis non oppositam, præprimis cum in testimoniorum ex Sacris Scripturis adductione nullum Augustini auctoritas locum habeat. Juvat nihilo tamen minus ultimum ex numero eorum ad Augustini Sententiam ponderare, ut constet, an ritè illud à Bellarmino fuerit commendatum. Agit autem illud de animabus Sanctorum Martyrum in Apocalypsi Iohanna à vindictam magno clamore de suis interfectores petentium, unde hanc Bellarminus necit consequentiam, Ergò misericordiam multò magis petentium fratribus suis. Et quia simul Brentii responsum; illas Orationes figuratè intelligentis rejicit, placet Augustini Sententiam audire, qui non uno in loco de hoc animarum clamore agit. Et primùm quidem in hæc verba: *Oritur quæstio, cur Sancti jam cum Domino manentes vindictam de inimicis expectant, cum Dominus in Evangelio dicat, Diligite inimicos vestros & orate pro persequentibus & calumniantibus vos? Sed sciendum, quia illi Sancti jam in conspectu Creatoris sui consistentes vident Illius voluntatem, & idè ab Ipso accipiunt, quod facere Eum velle noverunt, & de Ipso bibunt, quod de Ipso sibiunt. Petunt autem de inimicis vindictam duobus modis, & hoc causâ charitatis, ut scilicet, qui ad Vitam æternam sunt prædestinati, à malo ad bonum convertantur; qui verò præsciente Deo damnandi sunt, moriantur & peccare desistant, ut per hoc minorem pœnam in Inferno habeant, ubi unusquisque secundum qualitatem operum sustinebit magnitudinem pœnarum. Petunt autem porrò de reprobis vindictam, quia optant venire diem extremi iudicii, & resurrectionem suorum corporum præstolantur. Deindè autem figuratim exprimens sensum, hunc in modum: Sic anime occisorum clamant, vindicari se postulantes, sicut sanguis Abel clamavit de terra. Causa ergò sunt, quæ clamare dicuntur, cum loqui non possint. Sanguis enim effusus quid aliud, quàm judicari se postulat, clamans non voce, sed ratione? Nam & opus opificem laudare dicitur per hoc ipsum, quod videntem se oblectat. Non enim tam impatientes sunt sancti, ut urgeant jam fieri, quod sciunt tempore præfinito futurum, quod nec anticipari potest, nec differri. Sed hoc dicto ostendere voluit, Deum vindicaturum sanguinem Sanctorum suorum, ne, quia tam patiens nunc videtur, inultum putaretur impium Bellum, quod contra sanctos geritur, ut & terrorem incutiat servos DEI persequentibus, & exhortaretur pro se patientes. Non adduxissem hoc testimonium, ex eo desumptum libro, quod supra non indubitanter Augustini esse monui, nisi & Interpretes Papæ ad ejus tenorem de hoc loco scripserint, nominatim Franciscus Ribera: *Queritur, quomodo nunc sancti vindictam de interfectores suis petant, quos amare ut proximos debebant, & quos amarunt, ac pro illis sæpe in ipsis etiam cruciatibus oraverunt? Absit enim, ut facti sint vitâ felicioribus crudeliter. Quæstio facile solveretur, si in animabus Martyrum clamantibus ipsos Martyres intelligamus, clamare enim dicerentur Martyres occisi, quia ipsorum corpora cruore conspersa & gravissimis cruciatibus adfecta ultionem à DEO petunt de impiis interfectores, sicut dictum est à Deo ad Cainum, Vox sanguinis Fratris clamat ad me de terra. Blafius Viegas, postquam utriusque Gregorii, & Romani sive Magni, ut vulgò audit, & Nysseni, Ambrosii item, quin & Chrysostomi verba de hoc clamore adduxit, hoc etiam Augustini testimonium laudavit. Quis audeat adfirmare, cum illi Sancti candidari se vindicari petierunt, contra ipsos homines, non contra regnum peccati petiisse? Nam ipsa est sincera & plena iustitia Martyrum vindicta, ut evertatur regnum peccati, quo regnante tanta sunt perpessi; ad cuius everisionem Apostolus etiam nititur dicens, Non regnet peccatum in mortali corpore vestro &c. Quamvis ingenue fateri cogar, hæc Augustini verba eo in Sermone, quem Viegas citavit, non legi, ut ad eò quoad numerum vel descriptor vel typographus errorem videatur commisisse, quod hic moneri oportuit. Ludovicus ab Alcasar, curiosissimus arcani Sensus in Apocalypsi vestigator, utut hic quoque, sicut aliis pluribus locis, aliam ab Antecessoribus viam susceperit lectandam, in explicando tamen clamore animarum sub Altari cum laudatis Interpretibus consentit, scribens: *Quia sanguis Christianorum in Persecutione morientium vindictam adversus persecutores clamabat, ut de Abelis cruore dicitur, idè fingitur apertissime, animas Martyrum, qui in Persecutione fuerant interfecti, sub Altari clamare, hoc est, ex ipsis met Sacrificiis, quibus persecutores DEO per gratum fieri putabant, tacitum quidem, sed efficacissimum prodire clamorem, ubique Martyrum animas videri postulare vindictam.***

Apoc. 6.

Homil. 11.
de Sanctis.in Quæst.
ex utroq;
Testam.
num. 68.Serm. 39.
de Temp.

Hoc

Hoc autem non est agere elicitio orationis actu, neque extremi Iudicii diem velle precibus antevertere, sed solum iudicare ultionem, quam sanguis Martyrum contra persecutores petebat, atque idem est, dici, animas petere vindictam, ac dici, earum sanguinem deponere illam. Et huc respexisse censendus est Fromondus Professor Lovaniensis, suam super hoc clamore Sententiam post alios omnes ferè sequentibus exprimens verbis: *Clamabant voce magna, qua magnum earum significat desiderium; dicentes, usque quò Domine &c. Non, quod moræ sint impatientes, aut tempus Resurrectionis à DEO constitutum velint brevitari. Cum enim sua ex DEI voluptate suspendant desideria, credere nefas est, eas quidquam contra DEI nutum cupere. Solum igitur illo loquendi modo significatur magnitudo desiderii earum rerum, quas Deum velle sciunt.* Hæc Illi, ad mentem, ut videtur, Augustini; quæ si valent, autoritate videlicet quatuor testium nixa, quibus alii etiam possent adjici, non video, quâ ratione & modo Bellarminus ex hoc animarum clamore possit demonstrationem sumere ad probandum, Sanctos pro nobis orare, saltem in genere, cum neque id positum sit extra omnem controversiam, undè hanc deduxit consequentiam, animas videlicet Martyrum hoc clamore suo propriè vindictam à DEO contra suos persecutores petere, Augustino & sequentibus Eum Interpretibus ingenuè fatentibus, figuratam esse hanc locutionem, nec quoad literam, prout jacet, intelligendam, sed ex aliis similibus & parallelis explicandam.

Quia verò Bellarminus ad tertiam hanc Propositionem amplius illustrandam addit, *Scripturam apertè docere communionem Ecclesiæ triumphantis cum militante, & eam exigere necessariò, ut membra pro se invicem sollicita sint & invicem se juvent, cum hæc natura sit membrorum sub uno capite viventium, laudato eam in rem Augustino, operæ erit pretium, breviter indicare, quid de eâ orthodoxè sit statuendum.* Et quidem Evangelicis hæc communio Ecclesiæ triumphantis cum militante non est contraria, eam ultrò agnoscentibus, neque etiam denegantibus aliquam Sanctis in Ecclesiâ triumphante jam viventibus, pro fratribus in Ecclesiâ militante adhuc sub variarum Persecutionum iugo constitutis sollicitudinem & pium ex eâ desiderium ardentioris, quam sperant, conjunctionis; an verò ex hæc Sanctorum sollicitudine & desiderio sequatur, eos tanquam intercessores apud Deum & impetratores bonorum à nobis esse invocandos, non pauca nec exigua sunt dubitandi causæ, neque Augustinus ullam hic agnovisse legitur pro Sanctorum invocatione consequentiam, ipsam aliàs utriusque Ecclesiæ membrorum communionem nobiscum non negans, dum scribit:

lib. 20. de Civ. Dei. cap. 9. *Neque piorum animæ mortuorum ab Ecclesiâ separantur, quæ etiam nunc est regnum Christi. Et post aliqua: Regnat cum Christo Ecclesiâ nunc primum in vivis & mortuis. Propterea enim, sicut dicit Apostolus, mortuus est Christus, ut & vivorum & mortuorum dominetur.* Sed quid hæc communio Ecclesiæ militantis cum triumphante ad invocationem Sanctorum? Nihil omninò. Videamus jam, quæ quartâ sit Bellarmini ad hujus Controversiæ evolutionem Propositio: *Sancti, qui cum Christo regnant, orant pro nobis, non solum in genere, sed etiam in particulari.* Et si hanc quoque Propositionem Evangelicis concedere possent, sine ullo orthodoxiæ detrimento, utpotè nihil planè pro sanctorum invocatione consequenter inferentem; non tamen omninò præter rem erit videre, quid Bellarminus ad ejus demonstrationem adtulerit, præmissis cum Augustini iterum intercedat autoritas. Probatio hæc est: *Angeli orant pro nobis, & curam nostri gerunt, etiam in speciali. Ergò magis multo id spiritus hominum beatorum faciunt. Nam imprimis nihil eis deest eorum, quæ Angeli habent, quantum ad hoc munus pertinet, cum sint præditi intelligentiâ & voluntate, & adsint semper Deo, & nos vehementer diligant, ac demum sint Angelis æquales. Deinde aliquid habent præ Angelis, quod sunt membra corporis Ecclesiæ magis conjuncta nobis, quam sint Angeli, & experti sunt miserrimas & pericula nostra, quæ Angeli non sunt experti.* Et quia huic demonstrationi luxicivit objici, argumentum hoc concludete, si possit ostendi, quod, sicut Angeli hominibus præsunt, eosque custodiunt, atque rebus eorum interfunt, sanctorum quoque hominum spiritus ita faciant; idè ostendi posse existimavit Bellarminus, non solum ab Angelis, sed etiam à spiritibus beatorum hominum regi & gubernari fideles viventes, & hinc loco secundi pro quartæ Propositionis veritate argumenti ad sequentem Christi in Apocalypsi Johannæâ promissionem audacter provocavit: *Qui vicerit & custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reges eorum in Firgâ ferreâ, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & Ego accepi à Patre meo.*

meo. Ut oraculum hoc suæ adplicet Propositioni, ita de ejus sensu scribit: *Hic loquitur Iohannes de spiritibus mortuorum, & loquitur de tempore ante resurrectionem. Nam regere in virgâ ferrea non significat punire, quod etiam post resurrectionem fiet, sed significat regere virgâ pastorali, quod solum fit ante resurrectionem. Quod autem sequitur, & tanquam vas figuli confringet eos, non significat homines perdendos, sed peccatores, Christo peccata conterente & delente, ut Augustinus exponit. Fucum & hic Lectori facere studuit Bellarminus, eique incauto persuadere, quasi Augustinus huic suæ Expositioni favcat, cum tamen Augustinus in Psalmsi secundi Enarratione, ubi similis occurrit phrasis, nullam planè hujus oraculi Apocalyplici fecerit mentionem, ut de sensu alieno, quem Bellarminus eidem adfinxit, nihil dicam, quem laudatos paulò ante Interpretes Apocalypnicos non adprobare, ex sequentibus Eorum verbis erit manifestum. Ribera certè Bellarmini Sententiam hic omninò deserit, scribens: Quod hic promittitur, post mortem est dandum; quare omninò loquitur de potestate, quam Sancti exercebunt in die Iudicii in omnes gentes, qua Christo non paruerunt, eas cum Christo judicantes, & æterna Mortis supplicio tradentes. Et quoniam ultima hæc Sententia & damnatio omni supplicio & omni corporum læsione gravior est, ut ejus acerbitas aliquo modo à nobis intelligatur, solet exprimi verbis acerbissimas corporis læsiones significantibus. Et post aliqua Scripturæ dicta, quibus hoc confirmavit: Hanc igitur potestatem, quam Christus ut homo accepit à Patre, promittit se dare vincensibus, ut eos judicent, à quibus tentati sunt, ut corrumperebantur, & ipsi DEO obedire maluerunt, quàm voluptatibus cedere. Addit pro uberiori hujus suæ Explicationis Illustratione: Sciamus, quod ferreum est, in Scripturâ in malam accipi partem solere, id est, pœnam & afflictionem duram significare. Quare licet virgâ per se in bonum accipi possit, cum Pastoris est, virgâ tamen ferrea semper in malum accipitur, id est, pro gravissimo supplicio, quoniam omnia conterit & confringit, & gravissimum habet ictum. Præterea sciendum est, ubi nos habemus, & reget illas &c. in Græco esse, ποιμαίνω, pascet. Quare de virgâ Pastoris sermo est. Pascere autem sive regere poni solet, pro eo, quod est dominari, quia, qui pascit & regit, dominatur. Sumitur igitur à Pastore similitudo, qui virgâ ferreâ oves suas iratus percutit & perdit, significaturque dominatus Sanctorum in malos, & mortis æternæ sententia, quæcos sunt percussuri. Idcirco additur, & tanquam vas figuli confringentur. Nam ut vas fictile semel contritum reparari non potest, ita impii in æternam mortem & in perpetuum carcerem mittentur, undè nulla sit unquam spes exundi. Non examino singula, sufficit esse testimonium de domo contra Bellarmini sententiam. Vigeas utut aliter de hoc statu oraculo, à Bellarmini tamen Explicatione itidem discedit, scribens: Existimamus, duos esse sensus loci hujus literales, unum, ut universa promittatur Ecclesiæ in rebus etiam temporalibus felicitas, quod nimirum gentes multas sibi subjiciat, imperium in subditos securè exerceat, tantâque sit potentiâ, ut rebelles possit facile coercere & hæreticorum impetus comprimere; alterum, quem etiam plerique adferunt, ut iis, qui vicerint, id est, Iezabeli Ejusque sectatoribus, videlicet, tum pravus hominibus, tum hæreticis semet strenuè & animosè opposuerint, promittatur, fore, ut ob eorum probitatem, adversusque Iezabelem animi magnitudinem in alto Dignitatis gradu collocentur, prelatique aliorum efficiantur, itaque ad eum evehantur locum, ex quo alios virgâ ferrea, id est, inflexibili & æquissima regant, Legumque sanctitate devinciant, rebelles autem ac petulantes imperio compescant, & Disciplina severitate in officio contineant, aut si nolint, pro ratione muneris in eos animadvertant. Qui Anno hujus Seculi post decimum quarto in tria Apocalypnicos capita priora edidit Romæ Commentarios Antiochus Sardus, Calaritanus, Ordinis S. Mariæ de Mercede Redemptionis captivorum, similem huic Explicationi paraphrasin in hæc verba exhibet: Pastoralis potestatis fastigium justis vincensibus hic promittitur. Bonis namque & justis in hoc Seculo imperium & gubernatio de jure debetur, eò quod lex DEI sit in corde justorum, & os illorum crebrò meditetur sapientiam, & tandem eorum lingua judicium semper loquatur, quæ omnia ad optimam gubernationem adprimè requiruntur. Pro confirmatione hujus suæ paraphraseos addit Augustinum, Trionium, Bedam, Ansbertum, & alios Expositores plerosque putare, Ecclesiam in Christo habuisse hanc potestatem, idque Primasium quoque, Augustini discipulum, Præceptorem sequendo adferuisse. Ut verò hanc Adsertionem cum Paraphrasi suâ componat, subjungit: Dicere Ecclesiam consequutam fuisse istam promissionem per Christum, idem omninò est, ac si dicamus, fastigium Pastoralis officii, potestatis, dignitatis ac Prælatuæ justis, bonis & sanctis viris hoc in loco promitti.*

NB!

Quam

Quamvis enim Ecclesia potestatem presidendi super gentes habeat per Christum, hac tamen promissio regendi & gubernandi vincuntibus; puta, bonis, justis ac piis viris duntaxat facta est. Ab hujus etiam Sententiæ examine abstinco, sufficit, cum eâ Bellarmini Expositionem stare non posse, quam etsi ultimæ Quæstionis loco proposuit, an nimirum Sancti in Patriâ aliquam super gentes habeant curam, ita ut eas virgâ regant ferreâ? Ita tamen ad eam respondit, ut parum è re possit videri & esse Bellarmini. Responsum hoc est: Non adparet procul dubio, quo-modo electi post mortem in Patriâ gentes regere dicantur, præcipue cum in illâ vitâ beatâ nullus sit, qui regatur in Virgâ ferreâ, ubi nihil distortum nihilque pravum invenitur; nisi fortè dicamus cum Dionysio Carthusiensi, quod Sancti in Patriâ potestatem sortiti sint subveniendi viatoribus, & gratiam boni regiminis eis procurandi impiosque torquendi. Hanc eandem Quæstionem attingere videtur Thomas, dum negat, Sanctos post mortem presidere mortalibus regendis. Quia verò major est & antiquior Thomæ, quàm Dionysii Carthusiensis autoritas, hinc Ejus Sententia hic etiam prævalere contra Bellarminum videtur. In hunc ferè modum Alcasar, utur in plerisque aliis novi aliquid invenisse velit videri: Valdè est optabile, ut præmium hoc referatur ad Beneficium, quo Deus in hac vitâ eos adficit, qui se in Evangelii prædicationem totos impendunt, atque ad hoc præstandum cætera relinquunt omnia, ut se Christi fidei promulgandæ consecrent, quemadmodum fecerunt Apostoli, & post illos Apostolici omnibus seculis viri. Nam licet Christo præmium Virgæ ferreæ in diem suæ Resurrectionis sit adservatum, ceterum quando Mundus nunc fruatur effectibus Virgæ Christi ferreæ, id est, ingenti ipsius efficacitate & potentiâ ad gentes sibi subjiciendas & suæ ditioni per earum sanctificationem subjugandas, ii, qui ut illius Ministri, atque ad eò ipsius Instrumenta, portionem aliquam ejus gloriæ participant, in hac Vita exercent illam Christi potentiam tanquam Ejus ministri, gentes in Ipsius obsequium virgæ potentiâ subjiciendo, quæ idcirco illis in hac vitâ tribuitur. Res ergo ipsa postulat, ut Virgam hanc ferream Viris Evangelicis in hac vitâ dari credamus. Itaque ratio cogit, ut illa verba, qui custodierit usque in finem opera mea, Ita explicentur, ut non solum sit Sermo de cælestis Beatitudinis præmio, sed de illo etiam, quod in hac vitâ consequuntur strenui Evangelicæ prædicationis ministri; illud enim, usque in finem, potest accipi non solum de Vita sine, sed de fine etiam & perfectione operum singulorum. Addantur antecedentia ibidem & sequentia, utpotè per quæ hæc Explicatio amplissimè illustratur, utut hinc indè occurrant non pauca, quæ censuram mereri videntur. Fromondi verba ad hoc Oraculum non adduco, quia non nisi Ribera Sententiam expriment. Satis autem hæc ostendunt, quàm impertinenter Bellarminus ad Augustini autoritatem in ejus ad præfens Institutum adplicatione provocaverit, & quâ ratione ab aliis, sui etiam ordinis, Interpretibus fuerit desertus, in quem finem testimonia eorum prolixius fuerunt adducta, ut videatur, quibus ii argumentis contra Bellarmini Sententiam militaverint.

Nunc prætermisso Augustini testimonio, quo Bellarminus ad ulteriorem quartæ Propositionis demonstrationem utitur, ut Sanctorum in Cælis curam pro nobis in particulari etiam prober, exemplo Cypriani, de quo benè & speravit & optavit, ut Ejus adjuvetur orationibus, cum nemo non videat, illud Evangelicis non contrarium esse; ad id potius est respiciendum, quod ultimæ demonstrationis loco Bellarminus adduxit de adparationibus Sanctorum, apertè testantium, se pro nobis in particulari etiam orare, Augustino hoc Exemplum memorante: Non solum Beneficiorum effectibus, verum etiam ipsis hominum aspectibus Confessorem adparuisse Felicem, cum à Barbaris Nola oppugnaretur, audivimus non incertis rumoribus, sed testibus certis. Sed si Bellarminus sequentia Augustini verba vel legisset, vel accuratius ponderasset, ab hujus testimonii adductione forsitan abstinuisset. Ita autem pergit ibi Doctor augustissimus: Verum ista Divinitus exhibentur, longè aliter, quàm sese habet usitatus ordo, singulis, creaturarum generibus attributus. Non enim, quia in Vinum aqua, cum voluit Dominus, repente est conversa, idè non debemus, quid aqua valeat in proprio Elementorum ordine ab istius Divini operis raritate vel singularitate potius discernere. Nec quoniam Lazarus resurrexit, idè mortuus omnis, quando vult, surgit, aut eo modo exanimis à vivente, quomodo dormiens à vigilante excitatur. Alii, itaque sunt humanarum rerum limites, alia Divinarum Virtutum signa. Alia sunt, quæ naturaliter, alia quæ mirabiliter fiunt; quamvis & naturæ Deus adsit, ut sit, & miraculis natura non desit. Non igitur idè putandum est, vivorum rebus quoslibet interesse posse defunctos, quoniam quibusdam sanandis vel adjuvandis Martyres adstant

lib. 7. de
Bapt. c.
Donat.
cap. 1.
de curâ
pro mort.
c. 16.

ad sunt, sed idèo potius intelligendum est, quod per Potentiam Divinam Martyres
 vivorum rebus interfunt, quoniam defuncti per naturam propriam vivorum rebus
 interesse non possunt. *Et insperanter laudanda est sancti Patris modestia, quam circa hujus*
Quæstionis enucleationem adhibuit: Quamquam ista Quæstio meæ intelligentiæ vires
 vincat, quemadmodum videlicet opulentur Martyres piis, quos per eos certum
 est adjuvari, utrum ipsi per seipsos adsint uno tempore tam diversis in locis & tantâ
 inter se longinquitate discretis, sive ubi sunt eorum Memoriae, sive præter suas memo-
 rias ubicunque sentiantur adesse; an ipsis in loco Meritis suis congruo ab omni morta-
 lium conversatione remotis, & tamen generaliter orantibus pro indigentia supplican-
 tum, sicut nos oramus pro mortuis, quibus utique non præsentamur, nec ubi sint, vel
 quid agant, scimus, Deus omnipotens, qui est ubique præsens, nec concretus nobis,
 nec remotus à nobis, exaudiens Martyrum preces, per Angelica Ministeria usque
 quaque diffusa præbeat hominibus ista Solatia, quibus in Vitæ hujus miseriâ judicat
 esse præbenda, & suorum Martyrum merita, ubi vult, quando vult, quomodo vult,
 maximeque per eorum Memorias, quoniam hoc novit expedire nobis ad ædifican-
 dam Christo fidem, pro cuius illi confessione sunt passi, mirabili atque ineffabili
 potestate ac bonitate commendat? Res hæc altior est, quam ut à me possit attingi,
 & abstrusior, quam ut à me valeat perscrutari, & idèo, quid horum duorum sit, an ve-
 rò fortassis utrumque sit, ut aliquando ista fiant per ipsam Martyrum præsentiam,
 aliquando per Angelos personam Martyrum suscipientes, definire non audeo, mal-
 lem à scientibus ista perquirere. Non subjungo, quæ in his Augustini verbis præci-
 pua merentur observationem, ne nimis iudicio Lectoris videar diffidere, qui facili
 operâ ex eis poterit eruerè, quæ contra Bellarminum hic intervenire videbuntur.

Restat jam quinta Propositio excutienda, quæ ipsum Quæstionis controversiæ
 caput attingit: *Sancti sive Angeli sive homines piè ac utiliter à viventibus invocantur.*
 Confirmare eam laborat Bellarminus prolixissime, adductis in medium testimoniis Scri-
 pturæ, Conciliorum, Patrum Græcorum & Latinorum, Miraculis etiam variis non
 unius generis & speciei. Nobis iterum Augustinus tantum est respiciendus, & vi-
 dendum, an Sanctus Pater Doctoreque Augustus in hoc etiam puncto noster sit? Et qui-
 dem ad hujus suæ Propositionis demonstrationem in acie locat sequentia ex libro Jobi
 verba: *Voca, si quis est, qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum convertere.* Addit, cap. V.
Augustinum nomine Sanctorum intelligere Angelos, ad Ejus Annotationes in hunc
 librum provocans, de quibus in antecessum, quid ipse Doctor Augustus in suis Re-
 tractationibus scripserit, non planè nullius operæ erit pretium observare. Ita autem
 de his Sanctus Pater: *Liber, cujus est titulus, Annotationes in Tobum, utrum meus sit*
habendus, an potius eorum, qui eas sicut potuerunt, vel voluerunt, redigere in unum
corpus descriptas de frontibus Codicis, non facile dixerim; sicut enim paucissimis intelli-
gentibus sunt, qui tamen necesse est offendantur, multa non intelligentes, quia nec ipsa
verba, quæ exponuntur, ita descripta sunt multis in locis, ut adpareat, quid exponatur.
 Deindè brevitate sententiarum tanta secuta est obscuritas, ut eam Lector vix ferre pos-
 sit, quem necesse est plurima non intellecta transire. Postremò tam mendosam comperi
 opus ipsum in Codicibus nostris, ut emendare non possem, nec editum à me dici vellem,
 nisi quia scio Fratres id habere, quorum studio non potuit denegari. In ipso Anno-
 tationum libro, ut hodie extat, sequentia ad laudatum pro Sanctorum invocatione
 testimonium ibi leguntur: *Invoca, si quis tibi respondeat; Illis enim respondetur, qui*
mundi sunt coram Deo. Etenim stultum perimit ira, id est, indignatio, quâ quisque
angitur, tanquam iniquè sibi aliquid acciderit, dum non cogitat, usque adeo se im-
mundum esse coram DEO, ut invocanti non Angeli respondere, aut se demonstrare
dignati sint. Qui enim hoc non cogitat, stultus est, & irâ irrationabili interimitur;
aut idcirco Angelos non audire, non videre potest stultus, quia interemitus est irâ & à ze-
lo occisus. Possent hæc videri non planè nihil ad Angeloduliam conferre, si esse
 possemus indubii, Augustinum ea agnovisse pro suis, aut si agnoverit, ad su-
 am, & non potius Eliphazi mentem scripserit, volentem scilicet explicare Sen-
 tentiam verborum ejus, quibus Jobo impatientis animi indignitatem objecit, un-
 de tamen, an invocatio Sanctorum vel hominum vel Angelorum per justam conse-
 quentiæ vim possit deduci, ex aliis & recentioribus quidem inter ipsos Romanenses In-
 terpretibus adeò perspicuum non est. *Esthius* certè, qui hæreticos quosdam istis verbis
 ad impugnandam sanctorum invocationem, *quasi ignorent preces nostras,* imperitè nimis,

uti scribit, hanc tamen eorum ex Ebræo exhibet paraphrasin: *Convertere ad Sanctos, an aliquem reperias, qui tibi sit similis, id est, circumspice, an aliquis Sanctus & Iustus ita à DEO flagelletur, sicut Tu; & cum neminem inveneris, intellige ex his plagis, Te non esse justum. Certè manifestissimum est ex precedentibus & sequentibus, Eliphazum disputando obtinere nihil aliud voluisse, quam Iobum pro peccatis suis à Deo flagellari, ac sedicari: Cum homo comparatione Dei non possit justificari, & in Angelis suis repererit pravitatem, in nunc & disputa cum Deo, quando nec ad aliquem Angelorum merito audeas pro hac tua Sententia vultum attollere, cum & ipsimet inventi sint instabiles quoad naturam suam.*

Sanctius agnoscit, in varias Explicationes patere hunc locum, & aded explicari variè, ut nemo ferè sit ex recentioribus, qui cum alio sentiat; post aliquot earum recensionem addens, *constitutum se non habere, quam magis probet Sententiam*, in eo tamen Esthio contrarius, quod non scribat, hæreticos contra Romano-Catholicos, sed hos contra illos Invocationem Sanctorum negantes testimonium hoc advocare, laudatis Bellarmini verbis, *magnum ex hoc loco firmamentum sumere eorum Sententiam, non quidem ab authore Eliphazo, qui Scriptor Canonicus non sit, sed quia hæc verba indicunt consuetudinem Sanctorum patrocinia invocandi; contra quæ tamen, quid excipi aut instantiæ loco possit reponi, dum sine dubio ipse Sanctius non nescivit, ided hanc Sententiam noluit esse suam, malens in dubio hætere, quam aperte suo contribuli contra-dicere aut scribere. Boulducus nullà planè Bellarminianæ Explicationis factâ mentione; ita de his Eliphazi verbis scribit: Infert vel per modum conclusionis, quam per particulam ERGÒ exprimit Interpres, vel per modum exhortationis, ut vult Textus, Iobum esse velut unum ex insipientibus, præsertim ob suum lamentandi modum, quem tanquam novum, nec prius auditum, nec usurpatum ab ullo sanctorum reprehendit, q. d. Quamvis diligenti perscrutatione tam vivorum, quam mortuorum fidelium monumenta revolvas, prorsus nullum invenies, nec unum mihi nominare poteris, qui unquam, sicut tu, lamentatus sit, aut huiusmodi verbis impatientiâ plenis usus. Et post aliqua: Nullum ex omnibus Sanctis ac Deum timentibus mihi nominare poteris, qui tibi in hoc adsimiletur. Et iterum post quadam: Investiga diligenter, stultus unquam Sanctorum tibi in hoc adsimiletur, Talis lamentandi modus infidelium potius est & eorum, qui ignorant Deum, quam eorum, qui Eum agnoscunt & colunt; & quæ cum tantâ exandescentiâ protulisti verba, sanctum & pium Virum omninò dedecet. Adhuc semel: Contemplare, & mente omnium Sanctorum actus sermonesque revolve, & videbis, nullum eorum tibi respondere aut adsimilari. Addit tandem, hunc esse sensum huius loci, ostendunt sequentia immediatè verba. Quid autem hæc, quælo, ad Invocationem Sanctorum, quem tamen Bellarminus modis omnibus exinde laboravit exculpere? Sed & neque sequens testimonium magis ad rem facit, quod Exodus Mosaica præbet, ubi sequentia Moïsi ad Deum verba leguntur: Recordare Abrahami, Isaaci & Iacobi, servorum tuorum. Ad quod dum contra Invocationem Sanctorum excipi non nescivit Bellarminus, ejusmodi verbis non peti auxilium à meritis Sanctorum, sed solum commemorari pactum, quod Deus cum Patriarchis fecerat de protegendis & adjuvandis eorum posteris; ided respondit, Solutionem hanc non facere satis, cum alibi & pactum Dei & Iustitia Sanctorum simul commemorentur. In quem finem cum aliqua Scripturæ dicta laudasset, hic ob vitandam prolixitatem, & quia ad Institutum directè non pertinent, nulli obnoxia Examini, sequentia Augustini verba loco Explicationis commendavit: Admonemur, cum merita nostra nos gravant, ne diligamur à Deo, relevari nos apud Eum meritis illorum posse, quos DEUS diligit. De ipsâ hæc Augustini Sententiâ jam non dico sententiam, cum huius loci id non sit; quæro tamen, an per legitimam exinde deduci possit consequentiam, Sanctos, quos à DEO diligi credimus, à nobis invocandos esse. Si id ex his verbis, etiam juxta Augustini sensum, poterit elici, de alio solliciti erimus responso.*

cap. 32.

Quæst.
149. in
Exod.Tract. 84.
in Joh.

Sequuntur jam alia Sancti Patris testimonia numero tria, quibus Invocationem Sanctorum stabilire conatus est Bellarminus, de quibus quam brevissimè & tribus tantum verbis, quid statuendum sit, indicabimus. Primum hoc est: *Non sic Martyres ad Mensam Domini commemoramus, quem ad modum alios, qui in Pace requiescunt, ut etiam pro eis oremus, sed magis, ut orent ipsi pro nobis, ut eorum adhareamus vestigiis.* Quid de oratione pro defunctis fidelibus ex Augustini & Veteris Ecclesiæ Sententiâ haberi

haberi

haberi debeat, suo supra loco est indicatum. Nunc illud tantum meretur observari, augustissimum Doctorem in his verbis nihil omnino de Invocatione Sanctorum Martyrum passiva habere, sed de activâ tantum egisse, cœnimurum, quâ piè cum pluribus aliis credit, Sanctos Martyres in Statu Ecclesiæ triumphantis pro viventibus adhuc in Ecclesiâ militante fidelibus Deum omnium bonorum largitorem clementissimum invocare, quâ in re Evangelicos Augustino non admodum contrarios esse, antea non semel est ostensum. Secundi eadem est ratio testimoni, quod ita habet: *Habet Ec-* Serm. 17. de Verb. Apost.
clesiastica Disciplina, quod fideles noverunt, cum Martyres eo loco recitantur ad Altare DEI, ubi non propis, pro cæteris autem defunctis oratur; Injuria est enim orare pro Martyre, cujus nos debemus commendari Orationibus. De tertio aliter planè est sentiendum, quod pleno contextu ita legitur: *Etiâ provivus sepeliendis corporibus apud memoriam Sancto-* de curâ pro mort. cap. 4.
rum locus, bonæ adfectionis humana est erga funera suorum; quoniam si non nulla religio est, ut sepeliantur, non potest nulla esse, quando, ubi sepeliantur, attenditur. Sed cum talia reorum solatia requiruntur, quibus eorum pius in suos animus adpareat, non video, quæ sint adjumenta mortuorum, nisi ad hoc, ut, dum recolunt, ubi sint posita eorum, quos diligunt corpora, eisdem Sanctis illos tanquam Patronis susceptos apud Dominum adjuvandos orando commendent, quod quidem facere possent, etiamsi talibus locis eos humare non possent. Plura ibidem in hunc sensum extant, quæ tamen, ut potè à Bellarmino etiam omiſſa, hic prætermittuntur. Ad quæ, præter id, quod consummatissimus Tridentinæ Synodi Examinator Chemnitius ex ipsâ Seculi illius quo Augustinus vixit & docuit, historiâ notanter observavit, illud in primis dignum est, quod advertatur, Sanctum Patrem hic non tam in sua, quam eorum personâ, non tam ad suam, quam eorum mentem scripsisse, quatum temporis jam nimium Sanctis Martyribus cultum præter S. Scripturæ ductum adtribuere cœperunt, quem quia non omnino tollere potuit, ad minimum, & quantum in viribus fuit, omni modo studuit mitigare & emollire, rigorosissimus aliàs & alibi cultûs soli DEO debiti, ad quem honor Invocationis præsertim pertinet, contra quamvis indebitum Hagio- & Martyroduliam Vindex & Defensor, cujus aliquot conf. Dal- laj de obj. cultus, lib. III. c. 24 p. 490. lib. 10. de Civ. Dei, cap. 4.
documenta hæcenus fuerunt producta, & plura proximè sequentur à corruptelis Bellarmini ex debito liberanda: Nunc, ne responsum ad ultimum ex augusto Doctore testimonium videatur carere fundamento, ipsius verbis id firmabimus: *Multa de cultu Divino usurpata sunt, quæ honoribus deseruntur humanis, sive humilitate nimia, sive adulatione pestifera; ita tamen, ut quibus ea deseruntur, homines haberentur, qui dicuntur colendi & venerandi, si autem eis multum additur, & adorandi.* Addit in Commentariis pro ultimi hujus vocabuli temperamento Ludovicus Vives, Papista-Hispanus: *Nam homines etiam in S. Literis adorantur, genere quodam Reverentiæ & cultûs.* Restat nunc, ut porro etiam videamus, quomodo Bellarminus quintam Propositionem suam de Invocatione Sanctorum tandem quoque conetur demonstrare per Miracula, quibus sancti sepius demonstrarint, se viventium preces audire, & posse eos ac velle etiam jurare, à quibus invocentur. Id ut probeat, dum ad Augustini quoque provocat auctoritatem, quod usque ea hic attendi debeat, breviter indicandum est. Verba autem, ad quæ Bellarminus lectorem ducit, hæc sunt: *Etiâ nunc sunt mi-* lib. 22. cap. 3.
racula in Christi nomine, sive per Sacramenta Ejus, sive per orationes vel memorias Sanctorum Ejus. Atqui supra jam, ubi de Miraculorum gloriâ contra Bellarminum ex hoc ipso Augustini loco prolixissimè fuit actum, laudati modò Ludovici Vivi Notatio est commendata, scribentis, *Non esse dubium, quin in hoc capite multa sint addita, velut declarandi gratiâ, ab iis, qui omnia magnorum Auctorum scripta spurcis manibus suis contaminabant.* Deindè illud etiam iteratò observari debet, Augustinum ita de his loqui Miraculis, ut ea in longè minori æstimo habenda censuerit, quàm Miracula in S. Literis descripta, id quod verbis sequentibus clarè satis indicavit: *Non eadem claritate illustrantur, ut tantâ, quantâ illa, gloriâ diffamantur. Canon quippe Sacrarum literarum, quem diffamatum esse oportebat, illa ubique facit recitari, & memoria cunctorum inherere; hæc autem, ubicunque fiunt, ibi sciuntur, vix à totâ civitate ipsâ vel quocunque commanentium loco. Nam plerumque ibi etiam paucissimi sciunt, ignorantibus cæteris, maxime si magna sit civitas; & quando alibi aliisque narrantur, non tanta auctoritas ea commendat, ut sine difficultate vel dubitatione credantur, quamvis Christianis fidelibus à fidelibus indicentur.* In primis autem observandum est, fallere Bellarminum & semetipsum & Lectores, si per Orationes Sanctorum intelligit passivas, quâ ipsos Martyres Sanctos ab hominibus adhuc vivis, tanquam

adjutores & bonorum impetratores vult invocari, probaturus per hoc Augustini testimonium, ipsos Martyres Sanctos sapissime per Miracula demonstrasse, se vi ventium preces audire, & posse etiam ac velle eos jurare, à quibus invocentur; cum tamen ex proxime sequenti capite luce meridianâ clarius sit, Eum hic quoque, sicut alibi sapius, de Orationibus Sanctorum activis, quâ illi pro hominibus adhuc vivis Deum, omnium veterum Bonorum datorem clementissimum, invocant, egisse. Id ut Lectori sit manifestum, juvat ipsa iterum, quamvis paulò prolixiora, Augustini verba huc ponere, quibus egregie suam de fine & scopo miraculorum expressit Sententiam: *Cui nisi huic Fidei ista attestantur Miracula, in quâ predicatur Christus resurrexisset in carne, & in Cælum adscendisset cum carne? Nam & ipsi Martyres hujus Fidei Martyres, id est, hujus Fidei testes fuerunt, huic Fidei testimonium perhibentes Mundum inimicissimum & crudelissimum pertulerunt, eumque non repugnando, sed moriendo vicerunt. Pro istâ Fide mortui sunt, qui hæc à Domino impetrare possunt, propter cujus nomen occisi sunt. Pro hac Fide precessit miracorum patientia, ut in istis Miraculis tanta eorum potentia sequeretur. Nam si carnis in æternum resurrectio vel non prævenit in Christo, vel non ventura est, sicut prænuntiatur à Christo, vel sicut prænuntiata est à Prophetis, à quibus prænuntiatus est Christus, quare Martyres tanta possunt, qui pro eâ Fide, quâ hæc resurrectio predicatur, occisi sunt. Si ve enim Deus ipse per seipsum miro modo, quores temporales operatur æternus, si ve per suos ista faciat ministros, & eadem ipse, quæ per ministros facit, si ve quedam faciat etiam per Martyrum spiritus, sicut per homines adhuc in corpore constitutos, si ve omnia ista per Angelos, quibus invisibiliter, immutabiliter, incomparabiliter (aliàs incorporaliter) imperat, operetur, ut quæ per Martyres fieri dicuntur, eis orantibus tantum & impetrantibus, non etiam operantibus fiant, si ve alia fiant istis, aliis illis modis, qui nullo modo comprehendendi à mortalibus possunt, ei profecto attestantur hæc Fidei, in quâ carnis in æternum resurrectio predicatur. Possent ex sequenti etiam capite in hunc finem aliqua adjici, nisi ex his jam sufficienter pateret, Augustinum eo in loco, ad quem Bellarminus provocat, agere de Miraculis, quæ fieri credidit per Martyres non ab aliis adorandos vel invocandos, sed Deum pro aliis adorantes & invocantes, quod hic iterum observasse satis esse potest. Videt hinc etiam Lector, perperam fieri à Bellarmino, dum inter eos Ecclesiæ Doctores Augustinum hic quoque nominavit, de quibus audacter pronuntiat, quod vel Sanctos doceant invocandos, vel à quibus Sancti sint invocati memorent, neutro horum ex laudato augustissimi Patris testimonio hæcenus firmatos; sicut & illud ab Eo præter ullam Veritatis speciem legitur scriptum, Sanctum hunc Doctorem disertè locis paulò ante laudatis docere, quod in ipso Sacrificio fiat memoria Martyrum & invocentur, ut pro nobis orent, cum postremum hoc in nullo eorum, quæ Bellarminus ideò adduxit, expressè legatur, nec etiam per justam consequentiæ vim inde deduci possit.*

NB.

Rom. 10.
Gen. 48.

Et quia hæcenus per confirmationem suarum Propositionum ex Augustino Invocationem Sanctorum, videlicet passivam, probare ex debito non potuit Bellarminus, super tandem nunc est, ut id etiam portò videamus, an prosperiori successu pro eâ militaverit per infirmationem eorum ex Augustino testimoniorum, quæ contra hanc invocationem Sanctorum communiter solent in medium adduci, quamvis pro confirmatione ejus statim sub initium ex Augustino aliquid occurrat, quod prætermittendū omninò non est. Dum enim ad primum ex sacris testimonium contra Invocationem Sanctorum respondere laborat Bellarminus, nimirum ad notum illud Apostoli Oraculum: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* dicens: *nomen invocationis vel Fidei non soli Deo in Scripturis tribui, dixisse enim Jacobum, Invocetur nomen meum super Pueros hos, & nomina Patrum meorum, addit, ex hoc loco Augustinum docere Invocationem non solum DEI, sed hominum esse.* Possent hic etiam repetere ac meum facere Bellarmini responsum, quo eum supra, ubi de Petrà Ecclesiæ fuit actum, contra Augustini explicationem vidimus usum, scribendo, *Augustinum ex solâ Lingua Ebrææ ignorantiâ esse deceptum.* Verum ne Sancto huic Patri ac Doctori augustissimo aliquam ignorantia labem sine aliis & quidem domesticis testibus videar adfricare, ac in non planè nullum autoritatis detrimentum adspargere, non præterrem erit, si unius & alterius è Papæ Interpretibus super his Jacobi verbis Sententiam audiamus, inter quos *Esthius* non immeritò primum hic occupat locum, utpotè in terminis hanc Bellarmini ex Augustino explicationem rejiciens: *Quidam, ut Oleaster, & ex Scriptoris Pœlemicis Eccius & Bellarminus, hinc statuunt Invocationem Sanctorum. Sed non est necessum huc recurrere. Nam ubicunque per totam Scripturam invocatur DEVS Abrahami, Isaci & Jacobi, aut proce-*

rum

rum respectu pii homines exaudiri à DEO petunt, ibi & ipsi suo (quodam) modo invocantur, de quo tamen supra ex Augustino jam fuit dictum. At vero quod hic dicitur, Invocetur super eos nomen meum &c. Secundum phrasin Ebraicam sensus est, ut Ephraim & Manasses tanquam ex Jacobo geniti nomine Ejus gaudeant, æquè ac alii Ejus filii. Et in hunc sensum præter Marianam Bonfrerius quoque hæc Jacobi verba intelligit, nullà Bellarminianæ Explicationis factâ mentione. Quin & qui ante hoc Seculum ex antiquis Græcorum Theologis Catenam sive Explicationem locorum in Pentatevcho subobscuriorum Colonie cum Facultate & licentiâ Inquisitoris ordinarii publicavit Franciscus Zephyrius, Florentinus, hanc verborum Jacobi exhibuit paraphrasin: De me dicantur exorti, & nomine meo & majorum cognomento gaudeant, perindè ac Ruben & Indas, alique. Inde Augustinus ipse alibi antecedentiâ Jacobi verba quadam de hisce Nepotibus suis explicaturus, ita Jacobum ad filium Josephum de iis loquentem sùstitit: Tui duo filii, qui facti sunt tibi in terrâ Ægypti prius, quàm ad te venire in Ægyptum, mei sunt; Ephraim & Manasses, tanquam Ruben & Simcon erunt mihi, in nomine fratrum suorum adpellabuntur in Sortibus eorum, hoc est, simul hereditatem capient cum fratribus suis, ut simul vocentur filii Israel. Clarè hic Augustus Pater Jacobi mentem expressit, ut ipsam ex Ebræo Textu locutionem juxta sensum propriè literalem ob Ejus linguæ ignorantiam non intellexit, quod laudati Interpretes ingenuè agnoverunt.

Quæst. in
in Genes.
lib. I. n.
164.

Nunc ad ea respiciamus loca, quæ contra Sanctorum Invocationem ex Augustini autoritate adferri solita Bellarminum infirmare conatum monui, inter quæ illud Apostoli eminet oraculum, quo unus Mediator DEI & hominum dicitur Iesus Christus, undè illud sequi indubium est: Si solus est mediator Christus, injuriam Ei facit, quicumque per alium accedit ad Deum, Augustino id agnoscente, dum notanter scripsit: Si Iohannes diceret, Hæc scripsi vobis, ut non peccetis, & si quis peccaverit, mediatorem me habetis apud Patrem, Ego exoro pro peccatis vestris, sicut Parmenianus loco quodam posuit Episcopum mediatorem inter populum & Deum; quis cum ferret bonorum atque fidelium Christianorum, quis sicut Apostolum Christi, & non sicut Antichristum intueretur? Et infra: Si esset mediator Paulus, essent utique & ceteri Ejus co Apostoli; at simul essent mediatores, nec ipsius Pauli constaret ratio, quâ dixerat; unus DEUS & unus mediator DEI & hominum. Bellarminus multa colligit, ut hoc Apostoli oraculum contra Invocationem Sanctorum ex Augustini autoritate infirmet, quamvis exiguo cum successu. Tribus nimirum de causis Christum dici unum & solum Mediatorem scribit, tres etiam addens modos, quibus mediator unus duos reconciliare possit dissidentes, ex quorum consideratione ad laudatum Augustini testimonium responderi posse existimat. Nam quia, inquit, Donatistæ putabant, à sacerdote Sacramenti gratiam pendere, ita ut sacerdos bonus baptizans sanctificaret, sacerdos malus baptizans pollueret, & proindè faciebant sacerdotem quodammodo mediatorem redemptionis; idè Augustinus docet plebem esse securam, sive à bono, sive à malo baptizetur, quia unus est mediator DEI & hominum Christus. Quod autem non neget Augustinus, sacerdotem posse dici mediatorem orando, patet, quia ibidem dicit, Christianos rectè facere, cum se invicem orationibus commendant. Et ubi tertiam proposuit causam, cur solus Christus sit mediator inter DEUM & homines, idè nimirum, quia ipse solus nullo mediatore alio indigeat, cum ceteri inter Sanctos, etiam meditatores sint inter DEUM & nos, quia DEUM precibus suis propitium nobis reddunt, tamen & ipsi indigerint Deo per Christum Mediatorem reconciliari, & nunc etiam, quidquid nobis impetrant, impetrent à DEO per Christum; addit, Augustinum quoque secutum esse hanc rationem, ibidem loci scribentem: Homines Christiani omnes invicem se commendant orationibus suis. Pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic unus verusque est Mediator. Subjungit porro Bellarminus: Patet hinc alia solutio ad argumentum ex Verbis Augustini. Non enim negat, quin sacerdos possit esse Mediator orando pro populo, nisi in eo sensu, quo mediator Dei & hominum dicitur, qui pro omnibus interpellat, & ipse nullo eger, qui pro se interpellat, aut per quem interpellat. Quia insuper non ignoravit Bellarminus, quid ex ultimis Augustini verbis à semetipso laudatis possit consequenter, quin & Ipse per id ad non planè nullum deduci absurdum, videlicet, eo sensu, quo Christus, etiam Sanctos dici posse Mediatorem, utpotè pro aliis orantes, pro quibus tamen nemo intercedit, utpotè jam in æternæ Beatitudinis statu viventibus, ad eòq; nullà amplius oratione & intercessione indigentibus; hinc ulterius respondendo absurda absurdis, incertaq; incertis cumulare hunc in modum pergit:

1. Tim. 2.

lib. II. contra
Parm.
cap. 8.

Augustinum, cum ait, Christum pro nobis interpellare, velle dicere, Christum esse, quem omnes interpellant ut omnium Mediatorem, si ve illi pro se, si ve pro aliis orant. Addit, hoc modo interpellat Christus nunc pro Beato Petro, non quod oret pro Eius salute, sed quia interpellat pro Salute meâ, quam Petrus etiam postulat; alioquin etiam Angeli mediatores essent eo modo, quo Christus, nam Angeli orant pro omnibus, & nemo pro illis. Sed idè non sunt mediatores eo modo, quo Christus, quia ipsi egent Christo, per quem impetrant nobis à DEO Beneficia. Ita sibi Bellarminus fingit hypotheses æquè dubias ac incertas, ac id, quod ex iis demonstrare satagit, infirmare simul ausus, quod Augustinus tanquam extra omnem controversiam positum adfirmavit & confirmavit, videlicet Christum & solum & verum esse Mediatorem, ut potè quo ipso Romanensium errorem antequàm natus esset, prædamnavit, plures hoc Elogio maectantium, & Mediatorum numerum, qui tantum singularis esse debebat, per multiplicationem in Arithmeticâ Christologicâ inauditam indebitè augmentium. Neque quidquam juvat rem hanc, dum Bellarminus putat, quia Augustinus ipse tanquam rectè factum laudat, si Christiani se invicem orationibus commendant, neque Eum negasse, Sacerdotem posse dici mediatorem orando; cum alia longè ratio sit orationis & intercessionis mutæ, quâ vel Christiani alter alterum, vel Sacerdos auditores suos DEO in precibus commendat, quorum utrumque & in Sacris Literis mandatum & Exemplis non unis commendatum, neutrum verò de Sanctis jam demortuis legitur, ut nimirum eos tanquam mediatores inter nos & Deum invocemus, quos potius hoc Apostoli oraculo, juxta sensum Augustini quoque, ab hoc Elogio exclusos scimus, quidquid etiam sit de fictitiâ distinctione inter Mediatorem redemptionis & intercessionis, inter Mediatorem quoque mediatum & immediatum, item inter mediatorem ratione officii & nature, cum si applicatio earum ad Sanctos jam demortuos facienda sit, id non nisi præter, imò contra Scripturam fiat, eâque rejiciatur facilitate, quâ primum adseritur. Quæ præterea Bellarminus pro infirmatione testimonii ex Augustino ad laudandam Mediatoris unitatem commendati excipit de Donatistarum Sententiâ, contra quam ibi Augustinum ad unum Apostolo duce Mediatorem Christum provocasse certum est, scopum non feriunt, neque ratio argumentationis Augustiniana admittit, imò apertè repugnat, dum expressissimè significetur, Augustinum contra eam Donatistarum Sententiâ ibi egisse, quâ Episcopum dixere mediatorem inter Deum & populum, contra quam ex Apostolo unum Mediatorem propriè ita dictum commendans, simul eam quoque mediationis significationem voluit abolitam, quam Sanctis jam demortuis Papæi hodie adscribunt, augustissimo Doctore alibi etiam Angelis, quos hoc in negotio cum Sanctis jam demortuis in eodem ordine collocant, hunc honorem denegante, & pro laudatâ Mediatoris unitate hanc Confessionem edente: Ad illud non solum beatum, sed beatificum etiam Bonum non oportere quæri alios Mediatore, per quos arbitremur nobis perventionis gradus esse molientes. Accedit, eundem Sanctum Patrem alio in loco hoc notabile inter Sacerdotem Veteris Testamenti typicum, & Sacerdotem Novi antitypum quoad hoc Intercessionis oratoricæ officium observasse discrimen: Scriptum est, si peccaverit populus, orabit pro eo Sacerdos; si autem Sacerdos peccaverit, quis orabit pro eo? Sed illud de illo Sacerdote est scriptum, ut admoneretur populus, in Prophetiâ, talem se agnoscere Sacerdotem debere, pro quo nullus posset orare. Quis autem est, pro quo nullus orat, nisi ille, qui pro omnibus interpellat? Quia ergo tunc Sacerdotum erat Leviticum, ubi Sacerdos intrabat in sancta, & offerebat hostias pro populo, habebat autem imaginem, non veritatem futuri cujusdam Sacerdotis; tunc enim & ipsi Sacerdotes erant peccatores, sicut ceteri homines; volens DEUS per Prophetam admonere populum, jam talem desiderandum esse Sacerdotem, qui interpellaret pro omnibus, & pro Eo nullus oraret, designans talem admonuit & dixit, si peccaverit populus &c. Itaque, O popule, talem elige Sacerdotem, pro quo non cogaris orare, sed de cujus oratione pro te securus esse possis. Ipsi est Dominus noster IESUS CHRISTUS, unus Sacerdos, unus Mediator DEI & hominum &c. Et quia in primo Eius testimonio ad laudatum Pauli oraculum paralleli ex Johanne loci de Advocato & Intercessore Christo facta est mentio, non incongruum erit adicere Eius observationem, ibi exhibitam, ubi ex professo de eo egit: Videte ipsum Johannem, servantem humilitatem. Certè Vir justus erat & magnus, qui de pectore Domini mysteriorum secreta bibeat; Ille qui bibendo de pectore Domini divinitatem ructavit. In principio erat Verbum &c. Ille talis vir non dixit, Advocatum habetis apud Patrem, sed, si quis peccaverit, Advocatum habemus, inquit, non dixit, habetis; nec dixit, me habetis, me dixit, ipsum habetis Christum, sed & Christum posuit, non se, & habemus dixit, non habetis.

lib. 9. de
Civ. Dei.
cap. 15.

in Psalm.
36. vel 37.

Malin

Maluit se ponere in numero peccatorum, ut Christum haberet Advocatum, quam ponere se pro Christo advocatum, & inveniri inter damnandos superbos. Fratres, Iesum Christum, justum ipsum habemus Advocatum ad Patrem, Ipse propitiatio est peccatorum nostrorum. Hoc qui tenuit, haresin non fecit; hoc qui tenuit, schisma non fecit. Unde enim facta sunt schismata & hareses? Cum dicunt homines, nos justissimi sumus; cum dicunt homines, nos justificamus immundos, nos justificamus impios, nos perimus, nos impetramus. Iohannes autem quid dixit? Et si quis peccaverit, Advocatum habemus &c. Quot hic verba & Johannis & Augustini, tot sunt argumenta contra Invocationem Sanctorum tanquam Mediatorum & Intercessorum, cum uterque, & Apostolus verè Theologus, & augustissimus Hipponensis Ecclesiæ Præsul, nullum huius Elogii præter singularem numerum agnoscat, idque remotis omnibus Sanctis, sive mortuis, sive vivis, soli Christo in solidum adscribant. Si enim Sancti adhuc vivi illud sibi arrogare sine suspitione arrogantia ac humilitatis detrimento non audent, qui tamen ad mutuas pro aliis preces se non ignorant obligatos, id quod Sanctus Pater ibidem Scripturæ testimoniis confirmat; multò minus illud cogitandum est de Sanctis ab omni labe peccati jam liberis, nisi magis tunc superbos dicere velimus, quam Angelicos Spiritus, in quorum vivunt consortio, de quibus tamen certi sumus, quod honorem hunc neque ambiant, neque admittant, ubi in ipsorum est potestate, hunc sibi indebitum repellere cultum. Patet hinc etiam, illa Augustini ex testimonio priori verba, quibus notanter dixit, eum esse unum verumque Mediatorem, pro quo nullus, ipse verò pro omnibus interpellat, non esse limitativa, neque ita debere intelligi, quasi Christus eâ duntaxat ratione sit & dicatur unus Mediator, quia Ipse pro omnibus interpellat, & nullus pro eo; sed potius *rationis* *cinativa*, hoc nimirum modo, Christum inde ac idè solum esse & unicum Mediatorem tum Redemtionis, tum Intercessionis, quia Ipse solus interpellat pro omnibus. Quamvis enim Christiani ex necessitate præcepti sese invicem suis orationibus Deo commendent, & alter pro altero intercedat; non tamen sunt vel dici possunt propriè dicti Mediatores, etiam Intercessionis solum, cum hic honor vi plenariæ redemtionis & Meriti undiquaque sufficientis soli & in solidum Christo debeat, id quod occasione Oraculorum Pauli & Johannis, omni exceptione majorum, Augustinus in locis jam laudatis & alibi non semel tam egregiè confirmavit, ut non nisi plurimarum absurditatum labyrintho se necessum habuerit induere Bellarminus, dum veritati tam manifestæ tenebras offundere tentavit, singularem unicum & veri Mediatoris Christi numerum in pluralem præter & contra Scripturæ augustissimique Patris auctoritatem in Solis mensâ positam mutare ausus. Addantur ea Sancti Doctoris loca, quibus illud classicum ex ore Christi oraculum explicatur, quo se *Viam Veritatem & vitam* plurimâ Joh. 14. eum observatione dixit, & nihil planè ad integritatem rei amplius desiderabitur, ne Augustinus in hoc etiam puncto totus non noster sit.

vid. D. Gerhard. Tom. 8. LC. num. 430. pag. m. 803.

Pergamus autem in vindictis argumentorum contra Invocationem Sanctorum profertur solitorum, quæ Bellarminus infirmare omnibus conatur viribus. Sequitur ergò illud, quod sumitur à denegatâ Sanctis Omniscientiâ speciali & singulari, adeoq; eorum etiam, quæ ab illis petuntur & quorum causa invocantur; ad cujus confirmationem præter clara satis Scripturæ dicta sequens Augustini testimonium præprimis infervire potest, hunc in modum scribentis: *Si rebus viventium interessent animæ mortuorum, & ipsa nos, quando eas videmus, adloquerentur in Somnis, ut de aliis taceam, me ipsum pia Mater nulla nocte desereret, qua terrâ marique secuta est, ut mecum viveret. Absit enim, ut facta sit vitâ felicior crudelis, usque adeo, ut quando aliquid angit cor meum, nec tristem filium consoletur, quem dilexit unice, quem nunquam voluit maestam videre. Sed profectò, quod sacer Psalmus personat, verum est; Quoniam Pater meus & Mater mea dereliquerunt me, Dominus autem adsumsit me. Si ergo dereliquerunt nos, Patres nostri, quomodo nostris rebus & curis intersunt? Si autem parentes non intersunt, qui sunt alii mortuorum, qui noverunt quid agamus, quidve patiamur? Esaias Propheta dicit, Tu es Pater noster, quia Abraham nos nescivit, & Israel non cognovit nos. Si Patriarchæ tanti, quid erga populum ex his procreatum ageretur, ignoraverunt, quibus Deo credentibus populus ipse de illorum stirpe promissus est; quomodo mortui vivorum rebus atque actibus cognoscendis adjuvandasque miscentur? Libuit hoc Augustini testimonium aliquantò prolixius, quam à Bellarmino exhibetur, referre, quia video, recentem quendam & celebrem aliàs Scriptorem, in suis ad Hæc oraculum *Notis Philolo-**

de curâ Pro mort. c. 13. Psal. 26. vel 27.

cap. 63.

gico-Theologicis, Augustinum accensere Pontificiis, ut id eludant, objicientibus, Abrahamum & Israellem illos non novisse Iudeos, qui tempore Esaiæ vixerint, cum idem tum in Limbo essent constituti; aliam autem esse rationem Sanctorum cum Christo jam in caelesti Gloria existentium. Opus est, ut credamus, Virum aliàs doctum & in antiquorum Scriptis non planè nihil verlatum, hoc Augustini testimonium non eo in loco inspexisse, ubi quam-maximè oportuit, seque à Scriptore partis adversæ seduci passum fuisse. Sed videamus, quid Bellarminus opponat, ne Doctor augustus Evangelicis contra Invocationem Sanctorum tanquam res nostras ignorantium favore videatur. In genere quidem quatuor proponit ex diversis Authoribus modos, per quos putat, Sanctos mortalium in hac vitâ res & actiones cognoscere, primum & ultimum Augustino adtribuens, & quidem ex eodem Libro, unde Eum modò testem contra Sanctorum Omniscientiam & cognitionem satis luculentum vidimus. Primum esse dicit, *quos sancti res mortalium cognoscant ex relatione Angelorum, qui nunc ad Caelos ascendunt, nunc inde ad nos descendunt.* Ultimùm verò, *Sanctos non videre quidem in Verbo nostras Orationes à principio suæ Beatitudinis, sed tunc solum revelari eis à DEO, quando eas fundimus; sic enim Prophetas DEO revelante futura cognovisse, & multos Sanctorum hic etiam in terrâ illud à DEO habuisse donum, quo cogitationes hominum cognoscere & facta etiam occultissima, tantoque magis esse credendum, Sanctos in Cælo pollere hoc dono, & hanc esse apertam Augustini Sententiam.* Potuisset Bellarminus unum adhuc addere modum, quo Sanctos in Cælo mortalium in terrâ res aliquatenus cognoscere tradidit ibidem Augustinus, *per eos nimirum, qui hinc ad eos moriendo pergunt, hâc tamen cum limitatione: Non omnia, sed quæ sinuntur indicari, qui sinuntur etiam ista meminisse, & quæ illos, quibus hæc indicant, oportet audire.* Verùm etsi ambabus, quod ajunt, vel etiam quatuor, si essent, manibus hanc Augustini Sententiam de triplici modo, quo Sancti in Cælo mortalium in terrâ res cognoscere creduntur, amplecteremur, id quod sine læsâ Fidei analogiâ fieri posset, ut ut expressâ Scripturâ literâ destituamur; nondum videre tamen licet, quid inde ad probandam Sanctorum Invocationem sequatur. Posito enim, cognoscere Sanctos ex parte res mortalium per eos, qui ex hac Vita per mortem beatam in Abrahami sinum congregantur, per Angelos item DEI ministros ad homines, sæpiusque hinc inde adscendentes & descendentes, quin & per singularem à DEO revelationem, quo nimirum modo Deus aliquando extra ordinem sanctis hominibus in hac etiam Vitâ quædam occultissima gratiosè revelavit; quid hæc ad ordinariam cognitionem, & quæ omniscientia verè dici posset & deberet, quâ Sanctos in Cælo præditos esse oportet, si eos cunctorum mortalium preces & momentaneas orationes audire, nostrasque in specie ex iis necessitates cognoscere credimus. Certè relationes mortuorum pertinent ad jam præterita, auditio autem & exauditio precum requirit cognitionem præsentium. Et si ex Angelorum narratione aliquid cognoscunt Sancti, is tamen limitibus circumscriptam credere oportet, quibus humanam circumscriptam Augustinus, ad Divinam dispositionem & licentiam referens. Divina Revelatio, quam omninò negare, nescio, an consultum sit, extra tamen ordinaria est, adque communem non trahenda regulam, quæ necessaria esset, si de scientiâ & cognitione Sanctorum à nobis juxta adversæ partis hypotheses religiosè invocandorum certè omninò esse vellemus. In specie ad ipsum Augustini testimonium contra Sanctorum in Cælis cognitionem tria Bellarminus excipit, quibus infirmare illud conatur, ne id dicat & confirmet, cujus rei causâ communiter solet laudari. Primum respicit ipsum Isaïæ oraculum, ex quo Pater augustus contra dictam Sanctorum cognitionem argumentatur. Quia enim illud de cognitione propriâ exponit, inquit Bellarminus, ideo responderi potest, *Abrahamum & Israellem & alios Patres Veteris Testamenti non cognovisse posteros suos viventes, quia nondum beati erant, & naturaliter mortui non sciunt, quid viventes agant.* Secundum agit de ipsâ cognitione, quam Augustinus ob hoc ipsum Isaïæ oraculum sanctis in Cælo denegavit, de quâ Bellarminus eisdem censet, *loqui sanctum Doctorem ibi de cognitione & conversatione naturali, hæcque solum contendere, mortuos non versari nobiscum, nec esse sollicitos de rebus nostris, nec eas cognoscere, sicut faciebant, cum hic viverent; nam quod supernaturaliter Divinâ revelatione sciunt, quæ hic agantur, apertè ipsum docere, verbis proximè citatis & ab inconsequentia vindicatis, & quod virtute Divinâ possint etiam hic venire, & nobis aperire, Eum docere ibidem, verbis, quæ paulò ante in gratiam Lectoris prolixissimè fuerunt*

de curâ
pro mort.
cap. 15.

runt exscripta, unde satis paruit superque, quam modestè simul & dubitanter in hoc negotio ex sacris Literis non demonstrabili versatus fuerit Augustinus, nihil audacter definiens vel pronuntians, quod hodie insolenter à Papæis Doctoribus fieri manifestum est. *Tertium* Bellarmini effugium, ad ipsam Augustini Matrem pertinet, de quâ dum Sanctus Pater scribit, quod etsi, quoad viveret, tenerrimè ab Eâ fuerit dilectus, post mortem beatam tamen ab Eâ sit omninò derelictus, Regii Pfaltis verba huc spectantia sibi adplicans, indeque confirmans, Sanctos in Cælis non interesse rebus nostris neque eas cognoscere; Responso loco excipit, *Sanctos quidem cognoscere preces nostras, & posse, quando volunt, ad nos venire, tamen propterea eos non omnia scire nostra, nec adsidue nostris interesse rebus more humano, & id exemplo Matris suæ Augustinum probare.* Ad singula paucis aliquid dicendum, & quidem ad primum, non sufficere, quod Bellarminus putat, responderi posse, sicut ipsi juxta hypotheseas receptas, & quas defendere suscepit, visum est; sed ita responderi debere, sicut mens Prophetæ requirit, & quia de Augustini agitur auctoritate, attendendum esse, quem in finem ipse Doctor Augustus hoc usus fuerit oraculo videlicet non ut confirmaret Limbum illum fictitium, cui Veteris Testamenti Patres cunctosque illo tempore fideles in verâ & salvifica Fide atque sic beatè mortuos absque sacrarum Literarum manu ductione includunt Doctores Papæi: sed & ut in genere demonstraret, mortuos vivorum rebus atque actionibus cognoscendis adjuvandisque non misceri, quæ consequentia non valeret, si denegata Abrahamo & Israeli cognitio & notitia de suis in hæc Vitâ nepotibus & posteris ad Veteris solum Testamenti tempora referri deberet. *Ad secundum* verò, ipsam distinctionem inter cognitionem naturalem & supernaturalem, id est, ordinariam & extraordinariam, quâ Bellarminus apertissimam Augustini Sententiam infirmare conatur, multò magis eam confirmare. Hactenus enim non semel dictum est, id quod extra ordinem fit, ad ordinarium referri non posse vel debere cursum, qui tamen hic quammaximè requiritur, si invocatio Sanctorum defendenda sit, inutilis planè, nisi indubium sit, sanctos cognoscere res mortalium atque audire preces eorum, à quibus religiosè, vel potius, si verum dicere licet & scribere, irreligiosè invocantur & tanquam intercessores, impetratores & adjuutores adorantur. *Ad tertium* denique, si Sancti non perpetuò rebus interfunt nostris, neque omnia cognoscunt, dubium esse ad minimum atque incertum, quod tamen Bellarminus loco hypotheseos nullâ probatione indigentis proponit, Sanctos cognoscere preces nostras, & posse ad nos venire, quando velint eum id, ultimum in primis, non ab Eorum voluntate liberâ, sed à dispositione & dispensatione Divinâ eaque extraordinariâ pendere, Augustinus supra agnovit & confessus fuerit, nullis tamen aliis è Sacra Scriptura Exemplis id confirmare potens, quàm Moysi & Samuelis, de quibus itidem supra, quid statui debeat, ex occasione fuit indicatum. Verum sicut Augustinus in vindicato hactenus contra Bellarmini exceptiones testimonio, satis clarè omniscientiam & omnimodam vel ordinariam rerum humanarum cognitionem sanctis, quos Papæi Doctores invocari & adorari volunt tanquam Mediatores & Intercessores, ut & tanquam impetratores bonorum & auxiliatores, denegavit, quod nulli non attento Lectori manifestum est; ita alibi etiam hæc de re suam ita proposuit Sententiam, ut nihil exinde certi liceat pro omniscientiâ Sanctorum concludere, quod argumento esse potest, eam in mente Doctoris sancti non fuisse usque adeò indubiam. Verba Patris augustissimi hæc sunt: *Non sit nobis religio cultus* de V. Re. lig. c. ult. *hominum mortuorum, quia si pè vixerunt, non sic habentur, ut tales querant honores; sed illum à nobis coli volunt, quo illuminante latantur, meriti sui nos esse consortes.* Et post aliqua: *Hoc ipsos optimos Angelos & excellentissima DEI ministeria velle credamus, ut unum cum illis colamus DEum, cujus contemplatione beati sunt; neque enim & nos videndo Angelos beati sumus, sed videndo Veritatem, quâ etiam ipsos diligimus Angelos, & his congratulamur. Nec invidemus, quod eò paratiores vel nullis molestis interpedientibus perficiuntur; sed magis eos diligimus, quoniam & nos tale aliquid sperare à communi Domino jussi sumus. Quare honoramus eos charitate, non servitute; nec eis Tempa construimus. Nolunt enim se sic honorari à nobis, quia nos ipsos, cum boni sumus, Tempa summi DEI esse noverunt.* Et iterum post aliqua: *Quisquis Angelorum* (Bellarminus addit, vel hominum) *diligit hunc Deum, certus sum, quod etiam me diligit. Quisquis in illo manet, & potest humanas preces sentire, in illo me exaudit. Quisquis ipsum habet Bonum suum, in ipso me adjuvat, nec mihi ejus participationem potest invidere.* In ultimis hisce verbis et si Augustinus videri possit Sanctis (vel hominibus, juxta Bellarminum, vel) Angelis aliquam

aliquam precum humanarum notitiam, quin & adjuvandi potestatem adscripsisse, nemo tamen non etiam videt, dubitanter Eum nihilo minus loqui, nihilque omnino certi adferere. Bellarmini hæc est observatio, *rectissime Augustinum scribere. Addit, quia multi manent in Deo, qui non possunt humanas audire preces, videlicet illi omnes, qui sunt in charitate, & tamen nondum sunt beati. Nam omnis, qui manet in charitate, in DEO manet; & tamen non omnis, qui manet in charitate, jam est in Cælo beatus.* Atqui Sanctus Pater ibi loquitur in specie de illis, qui jam sunt in statu æternæ Beatitudinis, quorum aliquibus etiam si videatur, ut dixi, aliquam precum humanarum notitiam & adjuvandi potestatem adtribuere, id tamen aliâ ratione intelligendum non est, quam quâ alibi extra ordinem per Divinam dispositionem & dispensationem tale quid fieri scripsit. Et notandum est præpmissis, id quod Augustinus ante & Presbyteratum & Episcopatum scripsit de Sanctorum notitiâ & potestate adhuc dubitanter, Episcopum post factum, & ætate ac judicio maturiori præditum, ductuque Sacrarum Litterarum omnino negasse, ut ex testimonio prolixè vindicato patet.

Ad ultimum nunc ut tandem deveniamus argumentum contra irreligiosam & superstitiosam Invocationem Sanctorum proferri solitum, illud ex Evangelicorum mente ita proponit Bellarminus: *Si invocatio Sanctorum superstitione & Ethnicâ careret imitatione, certè non peteretur ab uno Sancto unum, ab alio aliud; cum DEUS unus sit autor omnium Donorum, & is aequè possit per intercessionem unius, ac per intercessionem alterius quidlibet concedere.* Omisit egregium ex Augustino locum, quo imitatio Ethnicâ in

lib. 4. de
Civ. Dei.
cap. 22.

hoc Puncto manifestè ostenditur, ubi ex Varrone sequentia leguntur: *Utilem esse Deorum cognitionem, si sciat, quam quisque DEUS vim & facultatem aut potestatem cujusque rei habeat, ex eo enim posse sciri, quem cujusque rei causa Deum advocare atque invocare oporteat, ne faciamus, ut Mimi solent, & optemus à Libero aquam, à Lymphis vinum.* Addit Doctor Augustinus: *Magna sanè utilitas! Quis non huic gratias ageret, si vera monstraret, & si unum Verum Deum, à quo omnia essent Bona, hominibus colendum doceret?* Bellarminus præter id, quod antiquam hanc esse dicit querimoniam, in specie Manichæorum, ad aliquem ex Augustini contra Faustum Manichæum libris provocans locum, ubi tamen nihil de hæc occurrit Quæstione, ad rem ipsam dicit, Deum posse, si voluerit, per quemlibet Sanctorum omnia concedere, & sine Sanctis etiam multa vel omnia dare; Interdum velle tamen unius intercessione miraculum aliquod operari, aliud vero alterius intercessione.

Epist. 137
ad Cler. &
Popul.
Hippon.

Et ne hoc ex suo fingere ingenio videatur, addit pro confirmatione hujus sui responsi: *Quis novit consilium Dei, aut quis Ei dicere potest, cur ita faciat? Sicut etiam per unum multa Deus operatur miracula, & per alterum fortasse majorem nulla, cujus rei causam solus Ipse novit, ut Augustinus docet, scribens: Ubique quidem Deus est, & nullo continetur vel includitur loco, qui condidit omnia. Veruntamen quis potest Eius consilium perscrutari, quare in aliis locis hæc fiant Miracula, in aliis non fiant? Multis enim notissima est Sanctitas loci, ubi B. Felicis Nolani corpus est conditum, quò volui ut pergerent, (duo Clerici) quia nobis inde facilius fideliusq. scribi potest, quidquid in eorum aliquo Divinitus fuerit pro palatum. Numquid non & Africa Sanctorum Martyrum corporibus plena est? Et tamen nusquam hic scimus talia fieri. Sicut enim dicit Apostolus, non omnes sancti dona habent curationum; Ita nec in omnibus Sanctorum Memorii ista fieri voluit ille, qui dividit propria unicuique, sicut vult.* Atqui ut de potestate & voluntate DEI, quam utramque Bellarminus hic urget, prolixè non agamus, cum limitare illam, hanc vero extra revelationis terminos definire humanam transcendat imbecillitatem, ipso juxta Apostoli & Augustini monitum agnoscente Bellarmino, neminem mortalium nosse Domini consilium, vel audere facti rationes ab Eo petere; ea quæ Augustinus Doctor hic & alibi de miraculis ad memorias Sanctorum in genere, in specie autem ad Felicis Nolani sepulchrum factis memorat, non probant Invocationem Sanctorum, sed comprobant & confirmant illius Doctrinæ veritatem, quam hi Martyres sancti constantiter fuerunt professi, sanguine etiam & tandem morte eam obsignantes.

Et si hæc Tractatio de cultu Sanctorum justo prolixior possit videri, nihilque eorum deesse, quæcunque vel ad discussionem, vel ad Vindicias locorum ex Augustino utrinque adductorum pertinere ex Instituto videbantur, prætermittere tamen non possum, quò minus aliqua subijciam ex Epitomatore Anatomico operum Augustini, *Matthia Hauzerio*, Ordinis Francisci, qui post Bellarminum ad locum in primis ex libro de *Verâ religione*, classicum, quo Evangelici contra Sanctorum cultum solent uti, eas sibi visus fuit observasse, contra quæ nemini posthæc liceat mutire, aut quidquam amplius

excipere. Verba è posteriori Anatomix Tomo sunt sequentia: *Si Christus, qui est ipsa Via, Veritas & Vita*, positus est in ruinam & resurrectionem multorum, & in signum, cui contradicitur, quidni & hic Augustini contextus? Sed sicut Christus ex se fuit tantum in Resurrectionem, non autem in ullius ruinam, nisi ex ejus perversitate & malitia; ita neque hæc, nec ulla alia Augustini doctrina. Non enim ullus hinc vel aliundè haufit & concepit spiritum hæreticum, sed eo jam præoccupatus & adflatus, hinc & undecunque sibi comparavit suffragia, & pravitate hæreticâ in suum contorsit favorem. Quamvis enim hic contextus truncatum videatur sonare contra cultum & invocationem Sanctorum & Angelorum, integer tamen & vivus spirat potius & respirat verum cultum & invocationem Sanctorum. *Et postquam partem verborum Augustini adduxit, quæ contra Bellarminum vindicavimus, hæc porrò subjungit: Ubi satis expressâ ad Christianos monitione meritò non sunt colendi homines mortui, vel quia non sunt amplius veri homines, vel quia non sunt colendi quatenus mortui, sed quatenus apud Deum vivunt vitâ Gratix & Glorix æternæ, secundum illud Christi, Deus non est Deus mortuorum, sed vivorum, id est, non dicitur specialiter DEVS Abraham, Isaac & Jacob, tanquam DEI amicorum, quatenus sunt mortui, sed quatenus apud Deum vivunt in æternum; vel quia non sunt colendi secundum corpora mortua, subjectione quâdam animi ad illa, cum homines vivi eorumque animi sint illis præstantiores; vel denique quia loquitur tantum hic de religione, cultu, adoratione & servitute antonomastice, pro suo principali significato. Nec obstat quod negativâ præposita religioni, cultui, adorationi, servituti videatur non tantum negare principale, sed totum & omne significatum. Non enim potest negare cultum, adorationem & servitutem naturalem, humanam, civilem, qualis debetur Parentibus, Majoribus &c. Ergò non omnem, sed ad summum, quatenus pertinent ad religionem; Ita ut tota difficultas sit, utrum religio tantum significet Virtutem, quâ DEUS solus colitur immediatè, an verò etiam secundariò illam, quâ coluntur aut honorantur Sancti propter excellentiam supernaturalem in gratia & gloria DEI? Vbi etiam ex opere Augustini contra Faustum, & de Civitate Dei loca citavit parallela, per quæ putavit hunc quoque locum posse explicari, addidit porrò: Ne hic contextus videatur ullis indigere supplementis, patet, non negari hic omne significatum religionis, sed principale tantum & finale, primò, ex titulo & hæc relatione finali totius operis & tandem hujus integri textus ad principale significatum religionis, religet ergò nos Religio uni Deo omnipotenti, quia inter mentem nostram & Deum nulla est interposita creatura. Talis utique & tanta religio non sit nobis cultus Sanctorum, sive hominum, sive Angelorum, quia solus DEUS est objectum illud & finis, cui omnes animæ & Angeli immediatè uniri, adhærere & religari debent, non autem sibi invicem, sed eidem coadhærere & colligari. Deinde, ex hæc ipsâ Sententia, quæ non negat, quin possit esse aliquid religionis, sed non esse cardinem, caput, finem religionis, ac si quis diceret: Non sit nobis cura de hæc vita, victu & vestitu, id est, non principalis, non finalis. Quod autem Sancti non querant tales honores &c. vel intelligitur de tali & tanto, vel quod ne quidem querant sibi ullos honores proprios, sed solius DEI cultum & gloriam, & nostrum in DEI cultu & amore consortium. Unde subdit, Honorandi sunt ergò propter imitationem, non adorandi propter Religionem; quæ honoratio non restringitur ad solum honorem imitationis, sed dirigitur & refertur ad finem imitationis & consortii Sanctorum in cultu & amore ejusdem Dei, ut patet primò ex illativâ, Ergò, & relativâ ad illum finem immediatè præcedentem; Secundo, ex particulâ Propter, quæ non significat speciem seu modum honoris, sed finem honorationis; tertio, ex honore charitatis, quem expressissimè eis tribuit infra; quarto, ex honore invocationis, intercessionis, exauditionis & adjutorii, quem ipsis etiam tandem defert infra, quas propè omnes honoris species & fines brevius exprimit ac distinguit in opere contra Faustum, sed non opus est hoc supplemento, scribit Epitomator Anatomicus, addens porrò: Negari autem ibi Sanctis adorationem tantum, sicut & cultum ac religionem, pro suo principali significato Patriæ seu honoris Divini interioris & exterioris, patet etiam primò, ex illâ oppositione cum honore Sanctis utique proportionato, qui sicut & quævis profunda reverentia communi adorationis nomine passim in Sacris etiam Literis & ab Augustino significatur. Secundo, ex sequenti vel restrictione, vel fine, vel ratione adorationis negativæ, q. d. Non adorandi &c. non quâlibet adoratione, sed principali, vel ex principali virtute religionis, aut propter propriam ejus rationem & finem principalem. Tertio, ex resumptione & explicatione*

hujus

Gal. 5.

hujus adorationis & illius honorationis infra hæc verba, *Quare honoramus eos charitate &c.* ubi hoc, *Quare*, refertur immediate ad idem, ad quod illud, *Ergo*, supra videlicet, ut unum cum ipsis Angelis bonis Deum colamus. Quem autem supra dixit honorem Imitationis, vel propter Imitationem, hunc dicit hic Charitatis, vel ex charitate, utique erga sanctos & bonos Angelos recipiã, ut sicut illi non querunt honorem proprium, sed nostrum in colendo ac amando Deo consortium, ita & nos ad eorum imitationem & consortium eundem unicum cum ipsis colamus & amemus Deum, quod est verã charitatis Dei, simulque recipiã proximi, ut infra sæpè apud Augustinum. Quod verò subdit, *non servitute*, idem est ac supra, *non adorare propter religionem*. Nam adoratio pro principali significato est servitus etiam pro significato principali, id est, Patriæ. Dari enim quandam servitutem Dulia sacram erga proximos toto genere inferiorem Patriæ erga Deum, verbatim exprimit etiam Apostolus, scribens, *servite invicem in charitate*, Gr. *ἀλλήλοις*, id est, servite invicem dulia; ubi etiam servire in Charitate convenit hic cum honore ex Charitate. Sed Augustinus vocat potius honorem ex Charitate, quam servitutem Dulia etiam, quia vult, animas non debere servitutem Angelis ex naturæ quãdam servili conditione, prout hic infra & alibi sæpè. *Hæc omnia & adhuc longè plura sibi dem Epitomator Anatomicus*, ut vindicatum contra Bellarminum Augustini locum, & quæ ad illius pertinent contextum, Evangelicis eriperet ac significaret, nihil in eo reperiri contrarium cultui Sanctorum, quem in Ecclesia Romanensì non privatum, sed publicũ licet intueri, & in cujus gratiam tot Volumina prostant eorum, qui in hoc etiam capite errores manibus palandos satagunt defendere. Non exscripsissem autem prolixum hunc Discursum, forsitan non sine aliquo Lectoris fastidio, nisi Veritatis quosdam radios exhiberet, ex mediis errorum tenebris non obscurè micantes, quos observãsse & immixtos errores simul breviter perstrinxisse, non erit planè nullius operæ pretium, nec ab Instituto præsentis abluens. Et quidem generale quod attinet responsum, quasi nemo nisi hæretico adflatus spiritu hæc Augustini verba intelligat contra cultum Sanctorum, qualis videlicet Romanensibus plerisque in usu est atque exercitio, condonari debet: ejus rigor Authori inter errores Idololatrios enutrito; qui fuit ab initio operis in præfatione ad Lectores significavit, *se proponere sibi Doctrinam & Canones Sacro sancti* (quæ etiam omninò sacerimi) *Concilii Tridentini, in regulam & finem exponendi totam Augustini doctrinam*, ad quam toto hoc opere tanquam ad Pharum navigare & collimare studeat, ita ad finem Vindictarum hujus ex Augustino testimonii ad mentem suam testatus est, hæreticos, uti vocat, *sistendos & convincendos de licito & salutarì cultu honoris ac invocationis Sanctorum & Angelorum beatorum secundum definitionem Concilii Tridentini & præsertim publicam ac in Ecclesia Catholica adprobata*, nullã Scripturæ vel Augustini factã mentione, utriusque videlicet verbis ad Normam tantum Tridentinam intelligendis & explicandis, vel potius vi etiam adhibitã extendendis ac detorquendis. In responso specialiter inveniuntur rationes, ob quas putat cultum hominum mortuorum ab Augustino prohiberi & reprobari. Primam hanc esse dicit, *quia non sunt amplius veri homines*. Ut Questionem Philosophicam ab Annis non ita multis rigorosè tractatam hic prætermittam, utpotè ab Instituto alienam, *an homo mortuus sit verus homo dicendus*; valdè dubito; in mentem hoc venisse Augustino, ubi contra cultum hominum mortuorum scripsit, & num hæc ratio ipsum potuisset movere, quò minus justum putaret, hominibus mortuis aliquem deferre cultum. Certè, si homines mortui non sunt homines veri, sequitur, esse falsos, ad minimam æquivocè sic dictos; quod, ut de homine mortuo absque lumine Divinæ revelationis consideratò nunc non dicam, an de fidelibus & sanctis secundum potentiam Animæ portionem in æternæ Beatitudinis, et si nondum omninò consummatæ statu apud Deum viventibus possit verè dici, Anatomici fodalibus & quibusvis aliis considerandum relinquo. Secundam rationem quasi ex Augustini mente ponit hanc, mortuos non esse colendos, *quatenus sunt mortui*; ob verba Christi, quibus Deum dixit non esse Deum mortuorum, sed vivorum. Verum sicuti Christus hoc argumento legitur usus contra Sadducæos, ita non video, quã ratione id possit adplicari ad præsentem Controversiam, nisi forsitan hoc argumento: Quorum Deus est Deus, illi vivunt, ac per consequens non quatenus mortui, sed tanquam vivi à vivis sunt colendi & adorandi. An verò hæc consequentia ad hypothesen Augustini in hoc testimonio ritè suat, & conclusio legitima pro cultu Sanctorum inde possit deduci, nescio, an ita sit manifestum. Tertiam in dubio est, num quis Sanctorum cultores sint admittendi, qui dum non integra solum corpora eorum, quos ob Canonisationem Romanam colunt tanquam Sanctos, sed &

partie

particulas quasdam minores, imò lacinijs non ratò de Vestimentis ipsorum singulari honore, ex. gr. genibus flexis, manibus in Cœlum sublatis, osculo etiam præbito, & quæ plura Superstitionis Idololatriæ documenta notantur, adficiunt, vix negabunt, *animi etiam subjectione se ad illa ferri*, ac comet ipso agnoscent hæc seipsis præstantiora. *Quartam* denique Anatomicus Epitomator ipse vidit indigere uberiori demonstratione, id eò eam prolixiorẽ dare laboravit, quamvis parùm proficiens, & rem ipsam magis involvens, quàm evolvens, quandoque etiam contra seipsum dicens testimonium. Ut brevibus hoc expediatur, ad statum Controversiæ non pertinet, quæ de cultu & honore Parentibus & alijs Majoribus debito habet, quem neque Augustinus vocavit in dubium, nec Evangelici, quod constat & manifestum est. Agnosimus nimirum & urgemus quàm maximè, Augustinum hic disputare contra cultum Sanctorum, *quatenus pertinet ad religionem*, quam ubi videmus distingui inter primariam & secundariam, non possumus aliter, quin dicamus, esse illud non solum contra Scripturam, sed & contra Augustini mentem, iis etiam verbis expressam, quæ iteratò hic legi digna sunt: *Religio uni Deo omnipotenti, quia inter mentem nostram & Deum nulla est interposita creatura.* Hæc dum ex Augustini Sententia sunt & manent certa atque indubia, nullus superest locus huic limitationi, per quam *videtur aliquid esse Religionis*, quod præter Deum hominibus etiam atque Angelis possit adtribui. Impertinens iterum est allegatio verborum Christi *contra Vitæ, victus & vestitus curam*, nisi quatenus Evangelici ea sibi ita possunt adplicare ac dicere, quod, quemadmodum Scriptura utriusque Testamenti sufficienter alibi expressit, quousque nominis cura in temporalibus se extendat, ita Augustinus in hoc eodem testimonio satis clarè significavit, quo honore adficiendi sint Sancti, excluso tamen omni cultu religioso. Cætera, quæ subsequuntur, sine ullà difficultate possunt debitis expediri responsis, modò mens Augustini ritè attendatur partim ex modò dictis, partim ex iis, quæ contra Bellarminum ad hoc idem testimonium sunt observata, ne semper eadem cogamur oberrare chordà, ac nimiam Lectoris patientia in prolixiori frivolarum objectionum Examine contra decorum & cum fastidio abuti.

LIBRI SECUNDI

DE

ECCLESIA TRIUMPHANTE,

CAPVT PRIMUM & seqq.

DE

Reliquiis Sanctorum.

UT quæ Evangelicorum circa hanc Quæstionem sit Sententia, ab initio fiat perspicuum, eòque sit opera facilius vel vindicandi, vel explicandi, àque impertinentibus Bellarmini citationibus liberandi loca Augustini instituto huic aliquatenus intervenientia, placet in antecessum audire ipsius augustissimi Doctoris de hoc argumento confessionem, verbis sequentibus expressam: *Non contemnenda sunt & abjicienda de- lib. I. de*
functorum corpora, maximèque justorum ac fidelium, quibus tanquam Organis & Vasis ad Civ. Dei,
omnia Bona opera Sanctus usus est Spiritus. Si enim paterna Vestis & Annulus, ac si quid hu- cap. 13.
*jusmodi, tanto charius est posteris, quanto erga parentes major extitit affectus; nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ utique multò familiarius atque conjunctius, quàm quælibet indumenta gestamus, hæc enim non ad ornamentum vel adjutorium, quod adhibetur extrinsecus, sed ad ipsam hominis naturam pertinent. Unde & antiquorum Iustorum funera officiosa pietate curata sunt, Exequia celebrata, & sepultura provisã; ipsique, dum viverent, de sepeliendis vel etiam transferendis corporibus suis mandaverunt filiis. Id ubi aliquibus ex Sacra Scripturâ exemplis probatum fecit, hæc porrò subjunxit: *Ista auctoritates non hoc admovent, quod ullus insit cadaveribus sensus, sed ad DEI providentiam, cui placent etiam talia pietatis officia, corpora quoque mortuorum pertinere significant, propter Fidem resurrectionis adstruendam. Vbi & illud salubriter discitur, quanta possit esse remuneratio pro Eleemosynis, quas viventibus & sentientibus exhibemus, si neque hoc apud Deum perit, quod ex animis hominum membris officii diligentiaque persolvitur.* Evangelicorum mentem de hæc Quæstione Sanctus Pater expressit, cujus verba pleraque hic laudata Gratia-*